

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas

Informacijos visuomenės studijų centras
LIETUVA KAIP BESIMOKANTI VISUOMENĖ

Birutė Tunaitytė
Informacijos visuomenės studijų
magistro darbas

Mokslinis vadovas: prof. Arūnas Augustinaitis

VILNIUS, 2006

PATEIKTIES LAPAS

Baigiamąjį darbą *Lietuva kaip besimokanti visuomenė* patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanı įsakymu Nr. ...., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir įteikiau vadovui.

2006-01-18

Birutė Tunaitytė

Baigiamasis darbas atitinka MA darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

2006-01-16

Prof. Arūnas Augustinaitis

Baigiamasis darbas su vadovo tarpininkavimu gautas

(Data)

(Informacijos visuomenės studijų administratorės parašas)

TURINYS

SANTRAUKOS	4
ĮVADAS	5
DĖSTYMAS	8
1. Besimokančios visuomenės samprata	8
1.1. Besimokančios visuomenės formavimosi prielaidos	9
1.2. Žinojimo svarba	10
1.3. Besimokanti visuomenė švietimo ir mokymosi kontekste	11
1.3.1. <i>Mokymosi visą gyvenimą sąvoka</i>	12
1.3.2. <i>Aukštojo mokslų institucijų vaidmuo</i>	14
1.4. Besimokančio regiono sąvoka	15
1.5. Besimokančios ekonomikos teorija	17
2. Europos Sąjunga žinojimo visuomenės kūrimo kontekste	21
3. Suomijos kaip besimokančios visuomenės pavyzdys	27
4. Lietuva kaip besimokanti visuomenė	31
4.1. Švietimas ir mokslas Lietuvoje	32
4.1.1. <i>Aukštojo mokslo padėtis</i>	33
4.1.2. <i>Mokymosi visą gyvenimą plėtra</i>	36
4.2. Besimokančių regionų kūrimas Lietuvoje	41
4.3. Besimokančios ekonomikos kūrimas Lietuvoje	44
4.3.1. <i>Inovacijų politika Lietuvoje</i>	45
4.3.2. <i>Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra</i>	48
IŠVADOS	52
LITERATŪROS SĄRAŠAS	54
PRIEDAI	59

Lietuva kaip besimokanti visuomenė

SANTRAUKA

Darbas parašytas besimokančios visuomenės sampratą nagrinėjant šiuose kontekstuose: švietimo ir mokslo sistemos, t.y. aukštojo mokslo ir mokymosi visą gyvenimą, besimokančių regionų ir besimokančios ekonomikos kontekste. Taikant analitinį, aprašomąjį bei lyginamąjį metodus, nagrinėjami Lietuvos ypatumai, problemos, stabdantys Lietuvos kaip besimokančios visuomenės plėtojimą. Darbe teigiama, kad didelis aukštojo mokslo siekiančiųjų skaičius nėra Lietuvos kaip besimokančios visuomenės sėkmės rodiklis ir neužtikrina konkurencingumo, o mokymasis visą gyvenimą priklauso ne tik nuo valstybės politikos mokslo atžvilgiu, bet ir nuo gyventojų motyvacijos, darbdavių požiūrio, pilietinės visuomenės stiprumo. Darbe taip pat teigiama, kad besimokančių regionų kūrimasis priklauso nuo socialinio kapitalo faktoriaus: visuomenės socialinių ryšių stiprumo, pasitikėjimo, bendruomeniškumo, o taip pat kad tinklais ir partnerystėmis pagrįsta inovacijų sistema, ypač vertinant žmogiškųjų išteklių veiksnį, gali sąlygoti Lietuvai didesnę konkurencinį pranašumą.

Lithuania as a learning society

SUMMARY

The focus of this paper is the notion of a learning society in Lithuania. Lithuania, as a EU member, is in the process of implementation of a Lisbon strategy, which declared the goal of creation the knowledge society until the year 2010. The main task is to identify the peculiarities and problems that impede the creation and development of a learning society in Lithuania. The different aspects have been analyzed: primarily, the higher education system and the notion of lifelong learning, then the conception of a learning region in Lithuania, and finally the creation of a learning economy with effective innovation systems. It is claimed that Lithuania, being an educated country with high percentage of students enrolment, is not competitive enough, and that lifelong learning depends not only on the policy of a government, but on the motivation of the citizens, the approach of the employers and a strength of a civil society. It is also claimed that the spontaneous creation of learning regions lies in the social capital (trust, social capabilities). An interactive and systemic innovation system based on the partnerships and networks, with a strong value of a human factor, can guarantee a better competitive advantage.

IVADAS

Temos aktualumas. Šių dienų visuomenėse vyksta esminiai struktūriniai pokyčiai, sąlygojantys vis didėjančią ekonominę konkurenciją bei naujų visuomenės kompetencijų paklausą.

Bendra ir universali visuomenės koncepcija suskyla į tokias sąvokas kaip informacijos visuomenė, žinojimo visuomenė, besimokanti (moksloji visuomenė), visaapimanti visuomenė. Šios koncepcijos plačiąja prasme plėtojamos tiek įvairių teoretikų darbuose, tiek tarptautinių organizacijų (ES, OECD, Pasaulio Banko, UNESCO) apybraižose, straipsniuose, tiek politiniuose pranešimuose ar ekonominiame kontekste. Besimokančios visuomenės sąvoka yra žinojimo visuomenės koncepcijos dalis, ir pabrėžia tęstinį mokymosi procesą, kaip sąlygą valstybėms, jų blokams, ar regionams išlikti konkurencingais, ir taip užtikrinti gerovę individams ir bendruomenei.

Besimokančios visuomenės teorinės įžvalgos perkeliamos į konkrečius valstybių ar tarptautinių organizacijų uždavinius. ES strateginis Lisabonos tikslas „tapti konkurencingiausia ir dinamiškiausia pasaulyje žinojimo ekonomika“ turi didelę reikšmę ir Lietuvai, kuri, įstojusi į ES, žinojimo visuomenę kuria atsižvelgiant į ES išdėstytus tikslus. Lietuva įvardija savo žinojimo visuomenės viziją kaip atviros, išsilavinusios ir besimokančios visuomenės.

Pasirinkta tema ypač aktuali, nes intensyvėjant konkurencijai, ilgalaikis augimas gali būti užtikrintas tik orientuojantis į nuolatinį inovatyvumo kriterijų. Todėl šių dienų pasaulyje inovacijų, žinojimo, įgūdžių veiksniai, paaiškinantys vienokį ar kitokį valstybių konkurencingumo rodiklį, susilaukia vis didesnio dėmesio. 2005 m. pagal ekonomikos konkurencingumo indeksą tarp Pasaulio ekonomikos forumo įvertintų valstybių Lietuva smuktelėjo iš 36 į 43 vietą, o ES sudarytame valstybių pagal inovatyvumą sugrupavime priklauso besivejančių šalių grupei. Kadangi Lietuva neturi jokių reikšmingų gamtinių išteklių, jos konkurencinio pranašumo galimybės gali būti žmogiškųjų išteklių srityje, todėl švietimo ir mokymo, mokslo ir inovacijų sistemų kokybė gali būti mūsų valstybės sėkmės garantas.

Darbo tikslas:

- išskirti Lietuvos esminius ypatumus ir problemas, bei nustatyti tendencijas plėtojant besimokančią visuomenę.

Darbo uždaviniai:

- įvertinti švietimo ir mokslo padėtį Lietuvoje, analizuojant aukštojo mokslo situaciją, bei išskirti mokymosi visą gyvenimą plėtros galimybes;
- įvertinti Lietuvos regionų situaciją, atsižvelgiant į besimokančio regiono koncepcijos ypatumus ir prielaidas;
- nustatyti Lietuvos galimybes besimokančios ekonomikos kontekste, analizuojant Lietuvos inovacijų politikos kūrimo perspektyvas, galimybes moksliniuose tyrimuose ir eksperimentinėje plėtroje.

Darbe siekiama atsakyti ir į siauresnio pobūdžio klausimus:

- kokios svarbiausios ES strateginės kryptys kuriant žinojimo visuomenę, įgyvendinant ES išskeltus tikslus tapti „konkurencingusia ir dinamiškiausia žinojimo ekonomika pasaulyje“;
- kas lemia sėkmingą žinojimo visuomenės raidą, nagrinėjant Suomijos kaip besimokančios visuomenės pavyzdį, išskiriant jos strategines kryptis ir prioritetus.

Darbo tezės:

1. *Didelis aukštojo išsilavinimo siekiančių skaičius nėra Lietuvos kaip besimokančios visuomenės sėkmės rodiklis ir neužtikrina jos konkurencingumo.*
2. *Mokymasis visą gyvenimą priklauso ne tik nuo valstybės politikos mokslo atžvilgiu, bet ir nuo gyventojų motyvacijos, darbdavių požiūrio, pilietinės visuomenės stiprumo.*
3. *Besimokančių regionų kūrimasis priklauso nuo socialinio kapitalo: visuomenės socialinių ryšių stiprumo, pasitikėjimo, bendruomeniškumo.*
4. *Tinklais ir partnerystėmis pagrįsta inovacijų sistema, ypač vertinant žmogiškuosius išteklius, gali sąlygoti Lietuvai didesnę konkurencinį pranašumą.*

Metodologija. Konceptualiai darbas remiasi besimokančios visuomenės samprata kaip žinojimo visuomenės koncepcijos dalimi. Besimokanti visuomenė nagrinėjama mokslo ir švietimo, besimokančio regiono ir besimokančios ekonomikos kontekstuose. Teoriniai aspektai integruojami į konkrečias įžvalgas: visų pirma nagrinėjami Europos Sąjungos (ES), kurios nare tapo ir Lietuva, pagrindiniai siekiai, įtvirtinti Lisabonos Strategijoje, bei kiti dokumentai, kuriais siekiama kurti savitą europietiškosios žinojimo visuomenės modelį. Lyginamosios analizės metodu nagrinėjami ES-Suomijos-Lietuvos ypatumai. Analizuojama

dabartinės Lietuvos situacija, atspirties tašku imant Lisabonos strategijos paskelbimą 2000 m. Remiamasi Lietuvos strateginiais dokumentais (Lietuvos ilgalaikė ūkio raidos strategija, Lietuvos Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos), ekspertų medžiaga, pranešimais, analizėmis.

Darbas parašytas taikant analitinį, aprašomąjį bei lyginamąjį metodus. Palyginimui naudojamosi statistiniais duomenimis (Lietuvos Statistikos departamentas, EUROSTAT), parodančiais skirtingus Lietuvos ir kitų valstybių raidos indikatorius.

Pirmojoje dalyje pateikiama besimokančios visuomenės samprata švietimo ir mokslo kontekste – pristatoma mokymosi visą gyvenimą koncepcija, išskiriama aukštojo mokslo institucijų svarba. Nagrinėjama besimokančio regiono sąvoka regioninės dimensijos kontekste, išskiriant regioninių žinojimo tinklų kūrimo svarbą, plėtojant sąlygas interaktyviam kolektyviniam mokymuisi. Taip pat aptariama besimokančios ekonomikos sąvoka, kurioje žinojimas ir mokymasis laikomi esminiais šiuolaikinės ekonomikos ištekliais, o inovacijų sistema su išplėtotais tinklais tarp suinteresuotųjų yra svarbiausias komponentas šiame procese.

Antrojoje darbo dalyje trumpai apžvelgiama Europos Sąjunga žinojimo visuomenės kontekste, pagrindiniai ES dokumentai bei juose išdėstyti tikslai ir jų realizavimo galimybės. Lietuva, kaip ES narė ir Lisabonos Strategijos įgyvendinimo dalyvė, siekia įsijungti į ES žinojimo visuomenės kūrimo procesus, vadovaudamasi ES strateginiais tikslais.

Trečiojoje darbo dalyje Suomija pateikiama kaip pavyzdinis besimokančios visuomenės modelis, kuris per trumpą laiką sugebėjo suderinti teorines įžvalgas su praktiniu jų įgyvendinimu, todėl dabar Suomija – viena iš pasaulio žinojimo visuomenės lyderių. Lietuva gali perimti Suomijos patirtį ir sekti jos pavyzdžiu, tikslingai ir strategiškai kurdama savą žinojimo visuomenę.

Ketvirtojoje dalyje nagrinėjama Lietuvos situacija. Atsižvelgiama į Lietuvos žinių visuomenės (žinojimo visuomenė Lietuvos politiniuose dokumentuose – žinių visuomenė) kūrimo raidą ES, nagrinėjamos sudėtinės besimokančios visuomenės sampratos dalys, didžiausią dėmesį skiriant probleminių sričių identifikavimui bei kliūčių, trukdančių sėkmingai besimokančios visuomenės plėtrai, nustatymui.

DĖSTYMAS

1. Besimokančios visuomenės samprata

Besimokančios visuomenės sąvoka šalia kitų koncepcijų, tokių kaip žinojimo visuomenė, informacijos visuomenė, visaapimanti visuomenė - analizuojama įvairių teoretikų, tarptautinių organizacijų, politikų kalbose, ekonominiame kontekste. Besimokanti visuomenė išsiskiria nuolatinio mokymosi akcentavimu, kuris neapsiriboja formalaus mokymosi veiklomis, bei akcentuoja įgūdžių ir kompetencijų atnaujinimą, novatoriškų požiūrių, socialinių tinklų ir partnerystės kūrimo svarbą.

Besimokanti visuomenė yra suprantama kaip ateities visuomenė, kurią reikia kurti dabar. Teoretikai idealistai (Hutchins 1970, Ranson 1998) atvirai atmeta besimokančios visuomenės susiejimą su ekonominiais parametrais ir nauda, o savo vizijose besimokančią visuomenę mato kaip „naują moralinę ir politinę tvarką“, pagrįstą „dalyvaujančia demokratija“, „aktyviu pilietiškumu“. Ranson teigia, kad tik per „besimokančios demokratijos“ sukūrimą visuomenės pajėgs atlaikyti ekonominius, socialinius ir politinius pokyčius (Carolyne Lloyd, J. Payne, 2003). Kiti teoretikai (Lundvall 1994, Johnson 1994) pabrėžia ekonominį šios visuomenės aspektą: besimokanti visuomenė gali būti sąlyga valstybių konkurencingumui padidinti ir gerovei užtikrinti.

Besimokanti visuomenė suvokiama kaip priemonė tiek individo, tiek bendruomenės gerovei pagerinti. Teoretikai sutaria dėl nuolat besimokančios visuomenės būtinumo šiandieniniame globaliame pasaulyje, tik jie nesutaria, kaip pasiekti tikslus. Ši visuomenė gali būti suvokiama kaip siekinys, tikslas, bei kaip apibrėžimas. Besimokanti visuomenė apeliuoja į evoliucinį jos traktavimą, pabrėžiant nuolatinius pokyčius, o kartu su šiais pokyčiais – nuolatinį mokymąsi, pastovų įgūdžių atnaujinimą, inovacijų sklaidą.

Šeštajame dešimtmetyje pirmą kartą paminėta besimokančios visuomenės samprata skiriasi nuo šiandieninių besimokančios visuomenės sąvokų. Edwards (1997) išskyrė tris dominuojančius besimokančios visuomenės tipus, kurie susiformavo laiko eigoje: 1) besimokanti visuomenė – tai atviro, demokratinio švietimo visuomenė (toks požiūris buvo paplitęs 1960-aisiais – 1970 – aisiais; 2) laisvos švietimo rinkos koncepcija, pagal kurią įvairios švietimo institucijos siūlo konkuruojančius pasiūlymus su tikslu pagerinti individų tęstinį mokymą, padidinti jų kvalifikacijos lygį, bei padidinti ekonomikos

konkurencingumą. Toks tipas buvo paplitęs ekonominio nuosmukio metu nuo 7-ojo dešimtmečio, jį skatino konservatyvios vyriausybės ir pramonės asociacijos; 3) postmoderni atvirų mokymosi tinklų koncepcija, teigianti, kad partnerystėmis, bendradarbiavimu galima skatinti daug įgūdžių ir sugebėjimų. Tinklus sudaro daug įvairių suinteresuotųjų (angl. *stakeholders*), kurie turėdami bendrą tikslą, bendradarbiauja, dalinasi patirtimi, veikia kartu. Taip vyksta abipusio mokymosi procesai ir efektyviau pasiekiami tikslai. Ši koncepcija ir dominuoja šių dienų teoretikų darbuose. Besimokančio regiono, besimokančios ekonomikos sąvokos, vėliau naudojamos darbe ir yra sudėtinės šios postmodernios į tinklus orientuotos koncepcijos dalys.

Šiandien besimokanti visuomenė iškelia kaip priemonę problemoms, skatinant nuolatinį mokymąsi, įgūdžių kėlimą, inovatyvų mąstymą. Šių dienų besikeičiančiame ir globaliame pasaulyje besimokanti visuomenė suvokiama kaip sąlyga valstybėms, jų blokams, ar regionams išlikti konkurencingais, ir taip užtikrinti gerovę individams ir bendruomenei.

1.1. Besimokančios visuomenės formavimosi prielaidos

Svarbu apibrėžti naujų visuomenės konceptų formavimosi prielaidas, kurios nulėmė šių dienų visuomenių sudėtingumą (kompleksiškumą). Pasauliniai pokyčiai, globalizacija, integruojanti valstybes į vieną globalią rinką, sąlygoja ne tik daug naujų galimybių, bet ir iššūkių bei pavojų, o problemos (socialinė atskirtis, migracija, aplinkosaugos problemos) bei kontrolės sritys peržengia teritorines ribas ir tradicines vyriausybių kompetencijos ribas. Didėja tarpusavio priklausomybė, intensyvėja bendradarbiavimas tiek globaliai - ieškant tarptautinių partnerių, tiek formuojant regionines partnerystes. Viešosios institucijos, atsižvelgdamos į globalizacijos iškeltus iššūkius, taip pat keičia savo veiklos pobūdį. Tradicinė valdymo sistema debiurokratizuojama ir decentralizuojama. Aktyviau ir dažniau taikomi daugiapakopio valdymo, subsidiarumo principai valstybėse ir jų regionuose.

Globalios rinkos kūrimą paspartino technologijos ir jų tinklų plėtra, ko pasekmėje labai padidėjo technologinis pajėgumas saugoti, apdoroti ir perduoti informaciją. Informacinės ir komunikacijos technologijos keičia darbinę veiklą, įmonių organizavimą bei visą visuomenę. M. Casstels (1996) teigia, kad naujosios technologijos sudarė pagrindą socio-ekonominei pertvarkai ir leido sudaryti sąlygas formuotis šių dienų visuomenei.

Industrinę visuomenę pakeitė postindustrinė visuomenė, kuriai jau nebūdingas masinis darbas gamyklose, o vis daugiau žmonių dirba paslaugų sektoriuje. Naujai besiformuojanti visuomenė vertina mokymąsi ir žinojimą, todėl postindustrinę visuomenę (Bell, 1973), kurią sąlygojo tiek technologiniai pasiekimai, tiek pasaulio ir visuomenės transformacija, išstumia besimokančios (Hutchins, 1970), informacijos (Castells, 1996) ar žinojimo visuomenės (Drucker, 1969).

Visgi technologinė pažanga ir ekonominis progresas nebūtinai sąlygoja gyvenimo sąlygų ir socialinės raidos pagerinimą. Viltys, kad naujosios technologijos galėtų sąlygoti žmonių lygybę, nepasiteisino. Priešingai, pasaulyje nuolat didėja socialinė atskirtis, todėl dauguma valstybių, tarptautinių organizacijų ieško būdų kovoti su šia nuolat augančia problema, kuri apima tiek ekonominius aspektus, tiek socialinius bei netgi erdvės (miesto ir kaimo) skirtumų klausimus.

Pagrindinės prielaidos besimokančios visuomenės kūrimo būtinybei – tai dėl globalizacijos didėjanti konkurencija, informacijų ir komunikacijų technologijų plėtra, nauji iššūkiai socialinei atskirčiai mažinti.

1.2. Žinojimo svarba

Ekonominiai ir technologiniai pokyčiai nulėmė, kad šiandien žinojimas yra daugumos ekonominės gamybos, politinių nuostatų bei socialinio ir kultūrinio gyvenimo esmė (Guile: 2002). Castells, šių dienų pasaulį įvardinęs informaciniu kapitalizmu, pabrėžia inovacijų, žinojimo ir mokymosi svarbą globalioje, nuolat besikeičiančioje ekonomikoje (Bryson: 2000). Valstybės ir tarptautinės organizacijos (OECD 1998, Pasaulio bankas 1999, ES 2000) suformavo tikslus – įtvirtinti žinojimo visuomenės ir puoselėti žinojimu pagrįstas ekonomikas. Pasaulio Bankas 1999 m. Pasaulio Plėtros ataskaitoje skelbia, kad socialinis ir ekonominis progresas bus pasiektas per žinojimo pritaikymą ir progresą. ES kaip strateginį tikslą Lisabonos strategijoje įtvirtino žinojimo visuomenės bei žinojimu pagrįstos ekonomikos valstybėse narėse įtvirtinimą.

Technologiniai pokyčiai reikalauja nuolatinio mokymosi, kad žmonės, turėdami žinias, įgūdžius, sugebėtų prisitaikyti prie pokyčių. Žinojimas gali būti kuriamas įvairiais mokymosi būdais, ne tik formaliais, bet ir neformaliais, mokymusi veikiant, mokymusi bendraujant, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veiklomis. Todėl mokymosi

aspektas tampa ypatingai svarbus, nes šių dienų visuomenei „žinojimas“ (pasireiškiantis per išsilavinusių žmonių idėjas ir įgūdžius), pagal Drucker, reiškia „vienintelį reikšmingą išteklių šiandien, svarbesnį nei tradiciniai gamybos veiksniai – žemė, kapitalas ar darbas“ (Dassen-Housen: 2002). Žinojimas ir kūrybingumas tampa gamybos priemone, ir konkurencingumas priklauso nuo sugebėjimo perteikti žinojimą, panaudoti jį efektyviai, todėl šiandien daugiau nei bet kada anksčiau jaučiamas spaudimas organizacijoms, bendruomenėms, regionams ir valstybėms investuoti į švietimo ir mokslo sistemas, mokymus, kompetencijų kūrimą, perkvalifikavimo galimybes (Wolfe, Gertler: 2001). Pagal Nonaka ir Takeuchi (1995), žinojimas yra dinamiškas, nes jis kuriamas socialinės sąveikos tarp individų ir organizacijų eigoje (Wolfe, Gertler: 2001).

Žinojimo kūrimui, jų kaupimui, perdavimui ir sklaidai analizuoti kuriamos net atskiros mokslo kryptys – žinojimo vadyba, žmogiškų išteklių vadyba ir pan. Teoretikai žinojimą skirsto į dvi rūšis:

- kodifikuotas žinojimas, kuris yra išreikštas technologijose, techninėje įrangoje, programinėse įrangose. Kodifikuotas žinojimas perduodamas simboliais ir kalba.
- Neišreikštinis žinojimas yra įkūnytas žmonėse, organizacijose, grupėse, tinkluose. Toks žinojimas labiau numanomas. Neišreikštinis žinojimas glūdi individualiuose veiksmuose ir patirtyje, individo vertybėse ir emocijose. Šis žinojimas taip pat yra neatskiriama kolektyvinio darbo patirties dalis.

Kodifikuotas ir neišreikštinis žinojimas (ypač neišreikštinis) yra ypač svarbus besimokančios visuomenės kūrimui, nes per mokymąsi įgytas žinojimas užtikrina pranašumus ir pripažįstamas vertybe. Neišreikštinis žinojimas, slypintis žmonėse ir jų patirtyje gali būti perduodamas kitiems ir skleidžiamas į aplinką.

1.3. Besimokanti visuomenė švietimo ir mokymosi kontekste

Besimokanti visuomenė visų pirma siejama su švietimo, mokymosi sąvokomis. Globali konkurencija skatina nuolat atnaujinti individų įgūdžius ir kompetencijas, kur *švietimas ir mokymas* tampa pagrindine priemone. Tačiau besimokančios visuomenės samprata praplečia švietimo apimtį, pagal Husen, - į transformaciją link „švietėjiškos

(*educative*) visuomenės“. 1972 m. Faure ataskaita UNESCO „Mokymasis būti“ pakeitė iki šiol vyravusį „švietimo“ bei „mokyklos“ į „mokymosi“ ir „visuomenės“ akcentavimą (Green: 2002). Tai, pagal Faure, labai ambicingas projektas, siekiantis „švietėjiškumo“ (*educativeness*) visose institucijose ir visose kompleksinės visuomenės sektoriuose (Duke: 2002). Iki tol buvo akcentuojama formaliojo švietimo svarba mokslo institucijose, tačiau Faure ataskaita davė pradžia kurti strategijas mokymuisi visą gyvenimą plėtoti, akcentuojant mokymosi svarbą per visą gyvenimą.

Mokymosi visą gyvenimą sąvoka formuojasi kaip sudėtinė besimokančios visuomenės dalis, pabrėžiant būtinybę skatinti individus nuolatiniam mokymuisi, kaip atsaką į globalius ekonominius pokyčius.

1.3.1. Mokymosi visą gyvenimą sąvoka

Manoma, kad besimokančios visuomenės kūrimo mokymasis visą gyvenimą gali atlikti labai svarbų vaidmenį įgyvendinant tiek asmeninio pasitenkinimo, tiek socialinės įtraukties, tiek ekonominio konkurencingumo tikslus. Nors mokymasis visą gyvenimą išsiplėtojo kaip švietimo ir mokslo politikos dalis, šiandien jo sąvoka darosi vis platesnė. Mokymosi visą gyvenimą koncepcijoje išryškėja užimtumo ir ekonominio augimo faktoriaus reikšmė (Bowl: 2002). Mokymosi visą gyvenimą strategijos sutelktos didėjančiai lavinimosi, įgūdžių ir kvalifikacijų tobulinimo paklausai, nes šiandieninės švietimo ir mokymo sistemos turi užtikrinti didesnį aukštesnius įgūdžius turinčių žmonių skaičiaus patekimą į darbo rinką bei garantuoti jų užimtumo galimybes. Mokymasis visą gyvenimą siejamas su ekonominės naudos parametrais ir remiasi efektyvumo, veiksmingumo, inovacijų ir produktyvumo sąvokomis, bei stipriai įtakojamas žmogiškojo kapitalo teorijos (Reeve: 2001). Pagal šią teoriją, asmens įgūdžiai ir kvalifikacija laikomi svarbiausiais organizacijos sėkmės rodikliais, t.y. didžiausia organizacijos vertybe. Kuo labiau kvalifikuoti ir įgudę darbuotojai, tuo didesnę ekonominę naudą jie neš organizacijai. Žmogiškasis kapitalas yra svarbus ekonominio augimo veiksnys. Ekonominis augimas tradiciškai aiškinamas kaip darbo ir kapitalo faktorių padidėjimo bei technologinio pokyčio rezultatas. Todėl ekonomikos augimui ir darbo vietų kūrimui yra labai svarbu plėtoti žmogiškąjį kapitalą, suteikiant daugiau ir geresnius įgūdžius, ypač švietimo ir mokymosi pagalba (Conceicao, Heitor: 2002). Manoma, kad investicijos į žmogiškąjį kapitalą bus sėkmės pagrindas žinojimu

pagrįstoje ekonomikoje. Vis dažniau teoretikai, kurie pripažįsta darbą kaip kūrybinį veiksą, pabrėžia mokymosi darbo vietoje svarbą (Hager: 2004). Iš tiesų darbu tampa vis svarbesne žmonių gyvenimo dalimi, vis labiau akcentuojamas mokymasis ir įgūdžių kėlimas darbo vietoje. Besimokančių organizacijų sąvoka apibrėžiamos organizacijos, kurios, reaguodamos į pasaulinius ekonominius pokyčius, ieško būdų didinti mokymosi ir įgūdžių kėlimo galimybes bei skatina darbuotojus dalyvauti suaugusiųjų tęstiniame švietime. Darbingumo sąvoka naudojama vis plačiau ir apibrėžia darbuotojo sugebėjimą išsilaikyti darbo rinkoje, nepaisant socio-ekonominių pokyčių, kurie lemia individualius pasirinkimus ir poreikį nuolatiniam mokymuisi.

Knassel, Meed and Rossetti (2000) nustatė tris svarbiausius faktorius, kodėl mokymasis visą gyvenimą toks svarbus: 1) Užimtumo (ekonominis faktorius): tęstinis kokybiškas mokymasis labai padidins asmens darbingumą šių dienų globalioje ekonomikoje; 2) Galios suteikimo: aktyvus dalyvavimas visą gyvenimą trunkančiame mokymėsi įgalina asmenį pilnai vystyti savo įgūdžius ir sugebėjimus, daugiau prisidėti prie organizacijos, o kartu užtikrina didesnį asmeninį pasitenkinimą; 3) Malonumo: besimokantys mokymosi eigoje patiria mokymosi džiaugsmą (Gwee, 2005).

Mokymasis visą gyvenimą gali būti kaip „antroji galimybė“ individams sugrįžti į mokymąsi, galimybė mokytis aukštesniame lygyje. Taip apeliuojama į formalių mokymosi sistemų atvirumą ir lankstumą, atsižvelgiant į besimokančiojo reikmes ir norus. Todėl šiandien mokymosi visą gyvenimą koncepcijoje vis labiau pabrėžiama *neformalaus ir informalaus mokymosi svarba*.

Neformalusis mokymasis pagal CEDEFOP glosarijų (CEDEFOP – angl. *European Centre for the Development of Vocational Training* - Europos profesinio mokymo plėtros centras) apibrėžimą - dalis planingos veiklos, kuri nėra tiesiogiai orientuota į mokymąsi tikslų, laiko ir aprūpinimo prasme, bet kurioje mokymosi veikla išlieka svarbi. Neformalųjį mokymąsi asmuo renkasi tikslingai. Užbaigus tokio mokymosi programas, paprastai valstybės pripažintas dokumentas nėra išduodamas.

Informalus mokymasis (savišvieta) (pagal CEDEFOP),– kasdieninės veiklos pasekmė, toks mokymasis nėra patvirtinamas valstybės pripažintu dokumentu. Tai nėra sistemingas mokymasis tikslų, laiko ir aprūpinimo prasme. (Faktų suvestinė: žmonių išteklių plėtra ir mokymasis visą gyvenimą Lietuvoje: 2003)

Taigi mokymosi visą gyvenimą sąvoka yra nebeatsiejama besimokančios visuomenės kūrimo dalis, nes pabrėžia visų amžiaus grupių individų mokymosi būtinybę ir įvairius mokymosi kontekstus.

1.3.2. Aukštojo mokslų institucijų vaidmuo

Vieni iš svarbiausių asmenybės ugdytojų – aukštojo mokslo institucijos. Tačiau ir šias institucijas, paprastai laikomas uždaromis autonominėmis sistemomis, veikia globalizacijos procesai. Šiandien iškilę naujų svarbių uždavinių universitetams: jie turi ugdyti aukštą intelektualinį ir kultūrinį visuomenės potencialą, visuotinę informacinę raštingumą, rengti aukšto lygio absolventus bei mokslininkus dirbti ir kurti žinojimu pagrįstos ekonomikos sąlygomis. Todėl keičiasi ir universitetų vaidmuo. Universitetai turi tapti įtakingomis besimokančiomis organizacijomis, kurti partnerystes ir mokymosi tinklus savo aplinkoje, bei turėti didelę įtaką regionuose. Anksčiau besivadovaudamos linijiniu žinių sklaidos modeliu, aukštojo švietimo institucijos per sukurtus mokslo parkus jų viduje buvo atsakingos už naujų mokslinio žinojimo ir mokslinių tyrimų plėtrą, kurie vėliau buvo perkelti į verslo bendruomenę, ir panaudojami kuriant naujus produktus bei paslaugas. Tačiau šiandien teigiama, kad linijinis modelis yra pasenęs, kad linijinę santykių tarp inovacijų ir mokslo koncepciją šiandien būtina pakeisti interaktyviu, dinamišku ir į tinklus orientuotu supratimu, kuris pabrėžia mokymąsi (Goddard: 2005). Teorijoje taip pat išsiskiria *verslumo (entrepreuniškumo)* aukštajame moksle koncepcija, kuria akademiniam sluoksniui ieškoma naujų būdų padidinti privataus sektoriaus finansavimą per universiteto verslo veiklas, tokias kaip konsultacijos ar taikomieji tyrimai (Deem: 2001). Be to, universitetai (kažkada valstybių finansuojamos, griežtai struktūriškos institucijos) šiandien ieško naujų finansavimo šaltinių per kontraktinius tyrimus, siūlo įvairias kitas verslo paslaugas. Šiandien aukštojo mokslo institucijos turi kaip niekada anksčiau plėtoti glaudžius ryšius su verslo bendruomene ir kitais (ypač regioniniais) veikėjais, bei veikti peržengiant disciplinų ribas. Latham pastebi, kad apskritai švietimui šiandien priskiriamas jau platesnis šių dienų problemų sprendimo spektras: tikimasi, kad mokslo institucijos šiandien atliks daugiafunkcinį vaidmenį nuo karjeros planavimo iki bendruomenės plėtros (Duke: 2001)

Šiandien teorijoje vis labiau pabrėžiamas universiteto vaidmuo nacionaliniu ir netgi regioniniu lygmeniu. Gibbons (1994), Clark (1998) teigia, kad nors ir veikiamas globalizacijos ir internacionalizavimo (keitimasis idėjomis, žinojimu, dėl to skirtingose valstybėse įvairios veiklos supanašėja, o universitetuose į mokymą integruojamos tarptautinės ir tarpkultūrinės dimensijos), visgi universitetai privalo vis labiau atsižvelgti į nacionalinius faktorius (Economic Geography of Higher Education: Knowledge Infrastructure and Learning Regions: 2003). Aukštajame moksle pastebimos lokalizacijos ir regionalizacijos tendencijos. Universitetai tampa ypatingai svarbiais regioninės dimensijos kontekste. Jie žinojimo kanalais perduoda kompetencijas ir taip didina regioninį konkurencingumą.

Taigi universitetai kaip vieni iš svarbiausių švietimo institucijų turi reaguoti į pokyčius ir suteikti naujausias žinias ir kompetencijas absolventams, o patys veikti kaip tiltai jungiantys verslo ir mokslo sritis.

1.4. Besimokančio regiono sąvoka

Nemažai teoretikų (Florida 1995, Gertler 1997, Storper and Scott 1997) įžvelgia XXI a. paradoksą teigdami, kad nors ekonomika globalėja, erdvinis artumas įgauna vis didesnę reikšmę ekonominėje dimensijoje (Zook: 2004, 621). Globalizacija sąlygoja naujus iššūkius regionams, kurie, pasinaudodami savo privalumais, gali tapti mokymosi ir inovacijų centrais, bei taip įgyti esminius privalumus išsilaikant konkuruojančioje globalioje aplinkoje. Todėl šiandien teorijoje diskutuojamos siauresnės besimokančios visuomenės sąvokos kaip besimokantis regionas, besimokantis miestas, besimokanti bendruomenė, mokymosi tinklai.

Dėl istorinių, geografinių, kultūrinių ir ekonominių išskirtinumų, egzistuoja nemaži skirtumai tarp įvairių valstybių, jų regionų. Didelio teoretikų dėmesio sulaukė *regioniniai ir vietiniai* žinojimo kūrimo kontekstai ieškant atsakymų, kodėl vieni regionai turi potencialą mokytis plečiant žinojimą, skatinant inovacijas, o kiti regionai išlieka gana pasyvūs bei neimlūs inovacijoms. Regioninis lygmuo pradėtas traktuoti kaip esminis nacionalinių inovacijų politikų elementas, susiformavo „naujojo regionalizmo“ koncepcija, kuri pabrėžia regioninio lygio, t.y. artumo reikšmę žinojimo tinklams per interaktyvius ryšius (MacLeod:

2000) Teoretikus (Putnam 1993, Amin and Thrift 1994, Malmberg 1997) vienija bendra nuomonė, kad regioninė sėkmė ar jų konkurencinis pranašumas slypi juose glūdinčiame socialiniame kapitale (MacLeod: 2000). Socialinis kapitalas suvokiamas kaip plati sąvoka apimanti visuomenės socialinius ryšius, bendruomeniškumą, pasitikėjimo kultūrą, iniciatyvas, bendras vertybes.

Besimokančio regiono sąvoka remiasi mažesnio masto rajonais, bendruomenėmis, vietovėmis, miestais ar kaimais, kurie įtraukti į bendras mokymosi veiklas, kur mokymasis „dažnai yra labiau kolektyvinis nei tik individualus“ (Zook: 2004, 621). Besimokantys regionai turi išvystytą gebėjimą *kolektyviniam mokymuisi*. Toks mokymasis leidžia jiems vystyti naują žinojimą, išskiriant praktinio „*know-how*“ (žinojimas kaip) žinojimo tipą. Formuojasi bendruomenės kompetencija, kurią Easterling apibrėžia kaip „turtų ar vertybių rinkinį, kurį gyventojai individualiai ir bendrai suvokia kaip priežastį pagerinti vietos gyvenimo kokybę“ (Simpson, Wood, Daws: 2003). Kitas teoretikas Labonte priduria, kad prie bendruomenės kompetencijos esminė yra „įgūdžių, žinojimo, lyderystės, pasitikėjimo, socialinių tinklų kūrimo, atvirumo kultūros ir mokymosi“ svarba (Simpson, Wood, Daws: 2003). Šalia kolektyvinio mokymosi sąvokos, naudojama ir *interaktyvaus mokymosi* koncepcija, kuri, CEDEFOP apibrėžimu, remiasi socialiniu ir organizaciniu mokymusi, bendradarbiaujant skirtingoms institucijoms ir interesų grupėms, tokiomis kaip technologinių ar socialinių tyrimų (ar taikomosios plėtros) agentūros, švietimo institucijos, kompanijos, ar socialiniai partneriai – jos visos kuria komandas ar tinklus bendram tikslui pasiekti. Tai daugiau neformalus mokymasis per bendradarbiavimą, įvardijamas kaip neformalus socialinis institucinis mokymasis arba „*kolektyvinis mokymasis veikianč*“ (Nyhan: 2005). Besimokančiam regionui būdingas interaktyvus mokymasis iškelia klausimus dėl formalių švietimo ir mokslo institucijų puoselėjamų tradicinių švietimo strategijų. Todėl besimokančio regiono kontekste turi būti kuriamos tokios švietimo ir mokymo strategijos, kurios skatintų regiono inovatyvumą bei gebėjimus. Mokslo institucijos turi aktyviai dalyvauti ir kurti glaudžius ryšius su skirtingomis veiklos grupėmis, ir taip veikti kaip „tiltai“ sujungiant tyrimais pagrįstas teorines žinias su praktinėmis žiniomis. Partnerysčių ir tinklų tarp švietimo, verslo, socialinių ir ekonominių institucijų kūrimas laikoma vienu iš svarbiausių besimokančių regionų sėkmės garantų. Besimokantis regionas sąlygoja inovatyvią aplinką - sukuriamas sudėtinis, daugiausia neformalių

socialinių santykių tinklas tam tikroje geografinėje zonoje, kurioje suinteresuotos grupės jaučia priklausomumo jausmą ir ją atstovauja.

Regioninio mokymosi iniciatyvos sąlygoja vietos bendruomenių gyvenimo standartų, gyvenimo kokybės pagerinimą. Todėl besimokančiame regione svarbu efektyviai panaudoti visus regioninius išteklius, o pagrindinė užduotis – aktyvuoti novatoriškas galimybes, įtraukiant visas suinteresuotųjų grupes. Besimokančių regionų privalumas – tiesioginė komunikacija ir išmatuojamumas, t.y. sugebėjimas suvaldyti sąveikas, ir tiesioginiai susitarimai bei aiškios ir išmatuojamos išvados (Stahl: 2001).

Besimokantys regionai kaip besimokančios visuomenės sudėtinė dalis pagrindžia interaktyvaus, kolektyvinio mokymosi, tarpusavio ryšiais sujungtų įmonių ir kitų grupių socialinių tinklų, skatinančių bendruomenių kompetenciją bei nuolatinį mokymąsi, svarbą. Socialinis kapitalas, apimantis bendruomeninių ryšių, priklausomybės jausmo ugdymo, bendruomenės suvokimo jausmo ugdymo svarbą, pasitikėjimo kultūros plėtrą, garantuoja sėkmingą besimokančio regiono raidą.

1.5. Besimokančios ekonomikos teorija

Besimokanti visuomenė šiandien yra tapatinama su besimokančia rinka ar besimokančia ekonomika, akcentuojant ypač svarbų ekonominį aspektą, nes nuo ekonominių rodiklių priklauso valstybės konkurencinis pranašumas ir valstybės sėkmė.

Besimokančios ekonomikos teoriją išvystė Danijos ekonomistų grupė, kuriai vadovavo Lundvall. Besimokančios ekonomikos terminą mokslininkai pasiūlė kaip alternatyvų žinojimu pagrįstai ekonomikai, nes besimokančios ekonomikos koncepcija labiau atspindi dinamišką procesą. Šios teorijos esmė – manymas, kad „žinojimas (o ypač neišreikštinis žinojimas) yra esminis išteklius šiuolaikinėje ekonomikoje, o mokymasis – svarbiausias procesas“ (French, 2000). Lundvall teigia: „tai ekonomika, kurioje individų, įmonių bei regionų sėkmė atspindi sugebėjimą mokytis (ir pamiršti senus įpročius); kur pokyčiai yra labai greiti, todėl seni įgūdžiai tampa atgyvenę, ir reikalingi nauji įgūdžiai; kur mokymuisi priklauso kompetencijų kūrimas, ne tik geresnė prieiga prie informacijos; o mokymasis tęsiasi visose visuomenės dalyse, ne tik aukštųjų technologijų sektoriuose“ (*an economy where the success of individuals, firms, and regions reflects the capability to learn (and forget old practices); where change is rapid and old skills become obsolete and*

new skills are in demand; where learning includes the building of competencies, not just increased access to information; where learning is going on in all parts of society, not just high-tech sectors; (Economic geography of Higher education: Knowledge Infrastructure and Learning Regions: 2003, 19).

Besimokančios ekonomikos teorijoje ypač svarbų vaidmenį atlieka inovacijos. Inovacijos šiandien suvokiamos ne tik kaip išradimas. Inovacijų samprata apima sėkmingą naujo produkto, paslaugos, ar proceso įgyvendinimą, ir dauguma atvejų garantuoja komercinę sėkmę. Inovacijų šaltiniais laikomi tiek asmeniniai sugebėjimai, tiek inovatyvi aplinka. Visoms inovacijoms būdingas bruožas – inovacijų „*naujumas*“, pasiūlymas tai, ko dar nesiūlo konkurentai. Inovacijos yra labiau socialinis, nei tik individualus procesas ... labiau kylantis iš suinteresuotųjų įvairumo, nei iš technologijų ar idėjų sklaidos, o tinklų kūrimas ir santykių su visais veikėjais išlaikymas yra esminis šiame procese ...” (Moseley: 2000).

Šiandien inovacijos (tiek organizacinės, tiek technologinės) tampa konkurencingumo šaltiniu ir priemone padidinti visų organizacijų tipų efektyvumą ir veiksmingumą. Tradiciškai inovacijos buvo laikomos išoriniu procesu, vykdomu naudojant abstrakčias ir kodifikuotas mokslinių žinių formas. Teoretikai (Lundvall and Johnson 1994) ir jų atlikti empiriniai tyrimai parodė, kad inovacijos negali būti tik linijiniu procesu, kuriame moksliniai tyrimai vyksta atsietai nuo verslo struktūrų, ir tik vėliau perkeliama į verslo bendruomenę bei panaudojami kuriant naujus produktus ir paslaugas. (Wolfe, Gertler: 2001) Teorinėje literatūroje buvo pasiūlyta, kad inovacijos būtų glaudžiai susietos su gamintojų ir vartotojų dialogu, kuris vykėtų per „mokymąsi sąveikaujant“, t.y. *interaktyvų mokymąsi*. (Lundvall, 1988; Lundvall and Johnson, 1994) (Wolfe, Gertler: 2001). Interaktyvų mokymąsi lengviausia organizuoti ten, kur nėra kalbinių ir kultūrinių skirtumų perduodant neišreikštinį žinojimą, todėl svarbų vaidmenį vaidina nacionalinės institucijos, nustatančios inovacinių veiklų proporcijas ir kryptis. Šiandien vyrauja požiūris, kad inovacijos – tai interaktyvus, instituciškai įtvirtintas procesas, kuriame suinteresuotieji (angl. *stakeholders*) ir organizacijos bendradarbiauja ir įtvirtina ilgalaikius santykius (Balzat, Christensen: 2004).

Besimokančios ekonomikos teorija pabrėžia *inovacijų sistemų* svarbą. Inovacijų sistemų koncepcija buvo plačiai diskutuojama devintajame dešimtmetyje, o šiandien ši koncepcija yra neatskiriama įvairių tarptautinių organizacijų (ES, UNCTAD, OECD) ir valstybių ekonominės analizės dalis. Inovacijų sistemos veikia per žinojimo įdiegimą į

ekonominę sferą (tuo pačiu ir į visuomenę), todėl jos reikalauja aktyvaus individų ir organizacijų mokymosi dalyvaujant įvairiuose inovacijų procesuose. Mokymosi efektyvumas, o kartu ir inovacijų sistemų veikla priklauso nuo ekonominių, politinių bei socialinių institucijų ir infrastruktūrų (Lundvall, Johnson, Andersen, . Dalum: 2002). Toks platus inovacijų sistemų požiūris apima daugybę politikos aspektų: socialinę, darbo rinkos, švietimo, pramonės, energetikos, aplinkosaugos, mokslų ir technologijos politikų sritis, o kartu skatina kurti naujas nacionalinės plėtros strategijas koordinuojant inovacijų sklaidą per visas šių politikų sritis. Inovacijos ypač priklauso nuo žinojimo, todėl pradėtas plėtoti platesnis požiūris įtraukiant *kompetencijų kūrimo sistemas*. (Balzat, Christensen: 2004). Čia išryškėja ir *žmogiškųjų išteklių plėtros* (įgūdžių, kompetencijos, išsilavinimo, sugebėjimų mokytis) svarba, ir *socialinio kapitalo* (socialinių ryšių, priklausomumo jausmo, bendrų vertybių suvokimas, bendruomeniškumo jausmas), kaip svarbaus ekonominės veiklos, o ypač inovacijų ir kūrybingumo, veiksnio akcentavimas. Tai dar vienas argumentas pabrėžiant inovacijas kaip labiau socialinį procesą.

Lundvall (1992) pabrėžia nacionalinės inovacijų dimensijos svarbą – taip išsiplėtojo *nacionalinių inovacijų sistemų koncepcija*. Nepaisant globalizacijos proceso ir didėjančios tarpusavio priklausomybės, tokie autoriai kaip Archibugi and Michie, Cantwell, Patel tyrimais įrodė, kad nacionalinės valdžios institucijos išlieka svarbios tam tikrai inovacinei veiklai (kaip patentavimo veikla, išlaidos moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai) (Lundvall, Johnson, Andersen, Dalum: 2002). Įteisintas nacionalinis pastangų sutelkimas ir koordinuoti politiniai sprendimai padidinti mokymosi gebėjimus yra būtini nacionalinėje inovacijų sistemoje. Vienas iš svarbiausių dabartinių politikos formavimo klausimų – kaip suteikti tinkamas sąlygas kurti žinojimu intensyvių ekonominės veiklos formų augimą dinamiškų inovacinių sistemų ir besimokančių regionų kontekste.

Šiandien daug autorių akcentuoja regioninę inovacijų dimensiją, pabrėždami geografinio artumo koncepciją kuriant naujus produktus ir procesus. Manoma, kad vietos ir regionų lygmens inovacijų sistemos gali būti efektyvesnės nei nacionalinės inovacijų sistemos globalioje konkurencijoje (Cooke: 2001). Todėl šalia nacionalinės inovacijų sistemos susiformavo tokios koncepcijos kaip sektorinės inovacijos sistemos (Breschi and Malerba 1997), technologinės sistemos (Carlsson 1997), regioninės inovacijų sistemos (Cooke 1996) bei biznio sistemos (Whitley 1994).

Taigi besimokančios ekonomikos koncepcijai svarbus žinojimo, įgyto per nuolatinį mokymąsi, faktorius. Ypač svarbi besimokančios ekonomikos dalis – inovacijos ir jų sistemos, paremtos ne tik technologine pažanga, bet ir socialinėmis individų ir organizacijų mokymosi sąveikomis, ir taip pabrėžiant inovacijas kaip procesą.

Svarstymai apie besimokančios visuomenės kūrimo privalumus nelieka tik teorinės įžvalgos. Konkrečiuose tarptautinių organizacijų, valstybių dokumentuose ir strategijose atsispindi paskutinėse teorijose pabrėžiami aspektai – mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimas ir įtraukimas į valstybių švietimo politikų gaires, besimokantys regionai su išplėtotais vietos žinojimo tinklais ir inovacijų sistemos bei mokslinių tyrimų plėtra. Toliau darbe nagrinėjami konkretūs ES sprendimai ir dokumentai, apibrėžiantys svarbiausius momentus ES žinojimo visuomenės kūrimo eigoje.

2. Europos Sąjunga žinojimo visuomenės kūrimo kontekste

Europos Sąjunga (ES), jungianti 25 Europos valstybes ekonominiiais ir politiniais saitais, siekia globaliu mastu konkuruoti su kitomis „galiomis“ kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Japonija, Rytų Azijos ekonominiai „tigrai“. Intensyvėjant konkurencijai, Europos Sąjungai kaip vieningam blokui iškyla daug iššūkių, siekiant tapti viena iš didžiausių ir svarbiausių ekonominių ir politinių jėgų pasaulyje. ES išsikėlė ambicingą uždavinį, kurį įtvirtino Lisabonos Strategijoje (Lisabona, 2000 m. sausis, Europos Vadovų Taryba), kuriuo iki 2010 m. siekia tapti konkurencingiausia ir dinamiškiausia pasaulyje žinojimo ekonomika. Valstybės narės Lisabonos strategija įsipareigojo padidinti lėšas moksliniams tyrimams, skatinti inovacijas, derinti savo politikas tam, kad Europą transformuotų į efektyviausią žinojimo ekonomiką. Lisabonos strategijoje technologinės ir novatoriškos veiklos akcentavimas atlieka svarbų vaidmenį, nes manoma, kad tyrimai ir eksperimentinė plėtra įtakoja ekonominį augimą, didesnę užimtumą ir socialinę sanglaudą (Kaiser, Prange: 2005). Lisabonos strategijoje išskelti ir kiti ne mažiau svarbūs tikslai - sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų bei siekti didesnės socialinės sanglaudos. Strategijoje pabrėžiamas ir žmogiškasis aspektas – siekis daugiau investuoti į žmogiškuosius išteklius, mokymąsi visą gyvenimą. Todėl ES dokumentuose skelbiama būtinybė kuo sparčiau pasiekti naują Europos modelį – sukurti žinojimo visuomenę ir žinojimu grindžiamą visuomenės sąrangą. Tokio visuomenės modelio esmė - atvira ir dinamiška visuomenės struktūra, sudaranti sąlygas nuolatiniam mokymuisi ir skatinanti sugebėjimą visokeriopai keistis, prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos bei naudotis pagrindiniu naujosios ekonomikos augimo veiksmu ir ištekliais - žinojimu.

ES Lisabonos Strategija nebuvo pirmasis ES dokumentas, siekiantis formuoti žinojimo visuomenę. Dar 1993 m. Europos Komisijos Baltojoje Knygoje „*Augimas, konkurencingumas ir užimtumas*“ akcentuotas *technologinis* žinojimo visuomenės (informacijos visuomenės) aspektas, būtinybė efektyviai plėsti bei naudoti informacijos ir komunikacijos technologijas, jas liberalizuoti. Vėlesniuose ES dokumentuose lygiagrečiai išryškėjo ir žmogiškojo faktoriaus reikšmė. 1995 m. *Baltojoje knygoje „Mokymas ir mokymasis: Link besimokančios visuomenės“* teigiama, kad dėl nuolat besikeičiančių ekonominių sąlygų, svarbu sumodeliuoti tinkamas švietimo ir mokslo sistemas, kurios

pritaaptų prie darbo ir užimtumo pokyčių. Šioje Baltojoje knygoje ypač akcentuojama *kompetencijų* svarba, kurios yra esminės žinojimo (besimokančios) visuomenės sėkmės rodiklis. Kompetencijų koncepcija glaudžiai siejama su „*prisitaikomumu*“, t.y. sugebėjimu prisitaikyti prie nuolatinių pokyčių kaip pagrindinės sąlygos individams ir organizacijoms išlikti.

2000 m. Europos Komisijos „*Memorandume apie mokymąsi visą gyvenimą*“ keliamas klausimas, kas reikalinga žinojimo visuomenei. Šiame memorandume mokymosi visą gyvenimą samprata neapsiriboja tik švietimo ir mokymo lygmeniu, tačiau suvokiama plačiau - kaip pagrindinis principas piliečiams dalyvauti visame mokymosi kontekste. Memorandume teigiama, kad išsilaikyti pasaulio rinkoje, didinti produktyvumą, mažinti socialinę atskirtį galima skatinant ir remiant piliečių švietimą. Memorandume išskiriami šie svarbiausi aspektai:

- 1) nauji svarbiausi įgūdžiai visiems – esminis pagrindas aktyviam piliečiui ir užimtumui XXI a., todėl šie įgūdžiai pirmiausiai nukreipti į su užimtumu susijusias sritis, kaip verslumo ar informacinių technologijų išmanymas;
- 2) didesnės investicijos į žmogiškąjį kapitalą;
- 3) naujovės mokyme ir mokymėsi;
- 4) mokymosi vertinimas;
- 5) konsultavimo ir patarimų paslaugos;
- 6) mokymosi pritraukimas prie namų (informaliu mokymusi).

ES Komisijos mokymosi visą gyvenimą vizijoje pabrėžiamas visų formų mokymasis: formalus, neformalus ir informalus. ES skatina valstybes narės padidinti investavimo į įvairaus amžiaus žmones efektyvumą, įskaitant didesnę valstybinio sektoriaus investavimą į pagrindines žinojimo visuomenės sritis bei didesnes privačias investicijas, ypač į aukštąjį išsilavinimą, suaugusiųjų švietimą bei profesinį mokymą. Valstybėms narėms tenka užduotis sukurti nuoseklias strategijas ir praktines priemones skatinti mokymąsi visą gyvenimą visiems savo piliečiams. Memorandume iškelti du vienodai svarbūs mokymosi visą gyvenimą tikslai: *aktyvaus pilietiškumo* ir *darbingumo* (*angl. employability*) skatinimas. Tai, K. Rubenson teigimu, žymėjo pokytį iki šiol vyravusioje ES „ekonomistinėje“ ideologijoje, valstybėms narėms iškeliant iššūkius švietimo ir mokymo sistemas pritaikyti kiekvienam piliečiui, atsižvelgiant į individualius norus, poreikius, reikmes (Rubenson: 2005). Buvo pripažinta, kad valstybės narės yra pačios atsakingos už švietimo ir mokymo

sistemas, ir pabrėžiama, kad šių sistemų sėkmė priklauso nuo daugelio socialinių ir ekonominių veikėjų indėlio ir įsipareigojimų. ES lygmenyje analizuojamos skirtingų vyriausybės politikos ir strategijos siekiant įtakoti žmones mokytis, bei skirtingi teisės aktai, kaip prižiūrėti ir kontroliuoti mokymosi visą gyvenimą strategijas. Stebima, kaip keičiasi švietimo institucijos ir kaip jos tampa besimokančios, atviros, prieinamos rinkos dalimi. Taip pat analizuojama, kaip skirtingos valstybių švietimo sistemos reaguoja į globalias permainas, o taip pat kaip kuriasi naujos partnerystės formos tarp švietimo ir kitų visuomenės sektorių (Jarvis: 2000). Savanoriškos organizacijos pripažįstamos potencialiais partneriais skatinant mokymąsi visą gyvenimą. ES pripažįsta, kad partnerystės klesti aktyviai dalyvaujant vietos ir regionų institucijoms bei pilietinės visuomenės organizacijoms, kurios susitelkę ir teikia piliečiams paslaugas, pritaikytas prie vietos bendruomenių reikmių. (ECC, Memorandum for lifelong learning: 2000). Taigi ES politikoje mokymasis visą gyvenimą telkia investicijas į žmones ir į jų žinojimą, iškelia tikslą per mokymąsi skatinti darbingumą. Dešimtajame dešimtmetyje ES lygmenyje Europos Komisija bei valstybių narių nacionalinės vyriausybės ėmėsi skatinti žmones nauju principu organizuoti darbą, paremtą aukštais įgūdžiais, pasitikėjimu ir kokybe. ES išleido daugybę dokumentų, kurių esmė – geresnės darbo formos organizavimas, sąlygojantis didesnę Europos įmonių konkurencingumą, o taip pat geresnę darbo kokybę bei užimtumą. Kok ataskaitoje taip pat teigiama, kad didžiausią dėmesį ES turi skirti augimui ir užimtumui, siekdama socialinės sanglaudos, užimtumo ir daugiau bei geresnių darbo vietų (Kok: 2004). 2004 m. ES pirmininkaujanti Airijos iniciatyva buvo suorganizuota konferencija, kurioje didelis dėmesys skiriamas besikeičiančių pokyčių identifikavimui bei prie pokyčių pritaikytų inovatyvių darbo vietų kūrimui. Buvo įvardinti pagrindiniai inovatyvių darbo vietų bruožai:

- Pakitęs požiūris į vadybą (dalyvavimo, ne hierarchiškas požiūris);
- darbuotojai - esminė inovacijų dalis;
- investicijos įgūdžiams ir mokymui darbo vietoje;
- įvairumo skatinimas;
- lyderystės gebėjimų kūrimas visose organizacijos lygiuose.

ES pripažino, kad viena iš priežasčių, stabdanti tikslų įgyvendinimą - nesugebėjimas darbo vietose pakankamai greitai prisitaikyti prie pasaulinių pokyčių ir jų sąlygotų iššūkių. Europos Komisijai atlikus tyrimą paaiškėjo, kad nors 60 proc. iš 800 tyrime dalyvavusių organizacijų naudoja kokią nors naują darbo organizavimo formą, bet tik 10 proc.

organizacijų yra nuolatinės naudotojos (EU presidency conference, 2004). Todėl buvo pradėta iniciatyva skatinti bendradarbiavimą Europos lygiu, didinant tiek valstybių narių vyriausybės vaidmenį skleidžiant naujų darbo vietų modelius ir praktiką, tiek remiant aktyvų socialinių partnerių dalyvavimą, skatinant atskirų organizacijų ir įmonių iniciatyvas.

Vienas iš svarbių ES prioritetų, kurį ypač akcentuoja Lisabonos Strategija – moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra (MTEP). Nuo 80–ųjų pagrindinis mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros mechanizmas buvo Bendrųjų programų sistema, tačiau aiškaus ir ambicingo MTEP politikos plano ES neturėjo. ES labiau pabrėžė Europos pramoninį konkurencingumą, bet ne mokslą ir jo teikiamus privalumus. Tačiau Lisabonos strategijoje buvo išskeltas ambicingas tikslas – iki 2010 m. į MTEP investuoti iki 3 proc. valstybių narių BVP. Visgi Lisabonos vidurio laikotarpio peržiūros įvertinimas atskleidė daug ES silpnųjų taškų, kuriems įgyvendinant strategiją buvo skirta per mažai dėmesio. Kok ataskaitoje dėl Lisabonos tikslų buvo įvardyti šie trūkumai: nepakankamos investicijos į mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą bei švietimą, nesugebėjimas transformuoti tyrimų į paklausius produktus ir procesus, mažesnis produktyvumas Europos informacijos ir komunikacijos technologijų (IKT) pramonės šakose, bei nepakankama veikla Europos IKT naudojančiose paslaugose (finansinės paslaugos, perdirbimo pramonė). Tai lėmė, kad informacijos ir komunikacijos technologijų panaudojimas ES buvo dvigubai mažesnis nei JAV (Kok: 2004). Todėl svarbiausiu tikslu atgaivinant Lisabonos strategiją Europos Komisijos patvirtintame Veiksmų Plane ir toliau laikomi moksliniai tyrimai, siekiant padidinti ir pagerinti investicijas į tyrimus bei skatinti inovacijas. 2003 m. kovą ES valstybės narės Barselonoje atnaujino tikslą – iki 2010 m. vietoj dabartinio vidutiniškai 1,9 proc. BVP, moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai skirti apie 3 proc.: 1 proc. iš BVP turėtų finansuoti valstybė, o 2 proc. – privatus sektorius. Tačiau šis uždavinys daugumoje ES valstybių narių iki šiol nėra įgyvendintas (išskyrus Švediją ir Suomiją). Todėl po 2004 m. lapkričio 4 ir 5 d. Europos Vadovų Tarybos reikalavimo iš naujo pradėti įgyvendinti Lisabonos strategiją, Europos Komisijos Veiksmų Plane dar kartą pakartotas siekis 3 proc. BVP skirti mokslinių tyrimų išlaidoms.

Svarbų vaidmenį ES užima inovacijų politika. ES lygiu manoma, kad globaliame pasaulyje novatoriška veikla daugiau priklauso nuo ekonominių veikėjų, o ne nuo nacionalinių vyriausybių. Todėl ES pareigūnai mano, kad reikia nustatyti naujus Lisabonos strategijos prioritetus pasinaudojant ES pramoninių rajonų bei jų tinklų teikiamais

privalumais ir galimybėmis, kurios gali padėti pakartotinai sukryžminti mokslinių tyrimų kodifikuotas žinias su neišreikštinėmis žiniomis, plintančiomis ir įsišaknijančiomis gamybos ir paskirstymo sistemose (EESRK: 2005). Tikra ES integruota politika, kuri skatintų inovacinių rajonų tinklų kūrimąsi ir vystymąsi, dar turi būti sukurta. Tuo tikslu ES Komunikate „*Inovacijos žinių ekonomikoje*“ ypač aktyviai skatinamos verslumo inovacijos. ES ragina valstybes nares kurti savas nacionalines ir regionines inovacijų sistemas, didinti bendradarbiavimą abipusiam mokymuisi. ES dar Lisabonos strategijoje moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai nutarė taikyti atvirojo koordinavimo metodą. Taip ES ne tik padidino pastangas remti tyrimus, bet taip pat praplėtė savo požiūrį dėl visapusės inovacijos politikos, kuri finansuoja susijusias veiklas net regioniniame lygmenyje (Kaiser, Prange: 2005)

Pripažinus, kad Lisabonos strategija, praėjus pusei laikotarpio jai įgyvendinti, nevykdo iškeltų tikslų. Europos Taryba pripažino, jog strategijos silpnumas glūdi tame, kad reformos, dėl kurių buvo susitarta europiniame lygyje, nacionaliniu lygiu vyksta lėtai ir nekokybiškai. Vietoj to, kad būtų kuriamos įvairios besiskiriančios nacionalinės politikos Lisabonos strategijai įgyvendinti, ES plėtojo technokratinį modelį, siekdama suvienodinti visus politikos įgyvendinimo tikslus ir priemones. Dabar ES regioninė dimensija tampa vis svarbesne ES politikos tikslams įgyvendinti, pabrėžiant regionų ypatumų ir juose glūdinčių privalumų įtvirtinimą. Atvirojo koordinavimo metodas, įtvirtintas Lisabonos strategijoje, inovacijų politikoje gali reikšti dvejopą dimensinį procesą: pirmas paremtas tęstinių nacionalinių MTEP politikos gairių lyginimu su geriausiai pasirodančiomis šalimis pasaulyje. Todėl pirmasis uždavinys yra nustatyti aiškius poreikius individualioms valstybėms narėms ar pramoniniams sektoriams (*horizontali dimensija*). Siekiant įveikti egzistuojančius valstybių narių inovacinių sistemų deficitus, siūloma dalintis sėkmingai įgyvendinta praktika. Geriausių praktikų skleidimas gali vykti per abipusio mokymosi procesą Europos lygiu. Antras uždavinys ES valstybėms narėms yra priimti bendras Europos gaires, kurios būtų perkeltos į specifinius trumpalaikius, vidutinės trukmės ar ilgalaikius tikslus nacionalinėms ir regioninėms MTEP politikoms (*vertikali dimensija*) (Kaiser, Prange: 2005). Taip ES lygmeniu kuriami abipusiai mokymosi procesai, pagrįsti reguliaria kontrole, vertinimu ir pažangos tikrinimu. „Pilnai decentralizuotas požiūris taikomas kartu su subsidiarumo principu, į kurį įvairiomis partnerystės formomis įtraukiama ES, valstybės narės regionų ir vietos lygiu, taip pat visuomeniniai partneriai ir pilietinė

visuomenė“ (Lisabonos Europos Vadovų Tarybos išvados: 2000). Tikimasi, kad didesnis dėmesys ir aktyvesnės valstybių narių politikos siekiant laiku įgyvendinti Lisabonos Strategiją gali tapti nauja paskata ir postūmiu įtvirtinti ES užsibrėžtus tikslus.

ES žinojimo visuomenės kūrimo politika svarbi Lietuvai, kuri, tapusi visateise ES nare, savo politiką formuoja ES rėmuose. Svarbiausiomis ES žinojimo visuomenės kūrimo dalimis galima laikyti mokymosi visą gyvenimą plėtrą, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, inovacijų politikas ir regioninės dimensijos svarbos išskyrimą. Kaip ES valstybė narė, Lietuva turi priimti dar anksčiau priimtus sprendimus (kaip Lisabonos Strategija) ir juos įgyvendinti. Vėluojantis Lisabonos strategijos įgyvendinimas atskleidė tokius ES koordinuotos politikos trūkumus, kaip nesugebėjimas efektyviai vykdyti tyrimų ir eksperimentinės plėtros politikos, skatinti inovacijų politikos, per mažai dėmesio skirti žmogiškiesiems ištekliams, ugdant individų asmeninius įgūdžius ir kompetencijas. Todėl ES pabrėžė, kad didesnę vaidmenį turi vaidinti nacionalinės valstybių strategijos. Viena iš valstybių, pavyzdinčiai vykdančių ES įsipareigojimus - Suomija, tapusi ES nare 1995 m., kuria ES viziją atitinkančią žinojimo visuomenę.

3. Suomijos kaip besimokančios visuomenės pavyzdys

2004-2005 m. bei 2005-2006 m. Pasaulio ekonomikos forumo paskelbtose konkurencingiausių valstybių sąrašuose Suomija užima pirmąją vietą. Remiantis ES inovatyvumo indekso rezultatais, ši valstybė priklauso lyderių grupei (European Innovation Scoreboard: 2005). Šioje dalyje analizuojama, kaip Suomijos pasirinktas besimokančios visuomenės kūrimo modelis įtvirtintas konkrečiose programose, kokie Suomijos kaip besimokančios visuomenės strateginiai pasirinkimai, kurie sąlygojo šios šalies, kaip vienos iš konkurencingiausių pasaulio valstybių, iškilimą.

Suomija remiasi strategine nuostata, kad žinojimas ir žinojimu pagrįsta produkcija yra valstybės sėkmės prielaida, o inovacijų esmė – žmonės ir jų pridėtosios vertės mintys. Inovacijų kūrimas pirmiausia laikomas procesu, kurį galima pagerinti išplėtojus socialinio kapitalo koncepciją.

Suomija yra viena iš kelių ES šalių, kuri daugiausiai investuoja į švietimą (Danija – 8,5 proc. BVP, Švedija – 7,66 proc. ir Suomija - 6,24 proc., kai ES šalių vidurkis investicijose į švietimą – 5,1 proc.) (EPC working paper No.20: 2005). Tai rodo Suomijos nuostatą vertinti išsilavinusius žmones, jų žinojimą ir kompetencijas.

1997 m. strateginiame Suomijos vyriausybės dokumente Parlamentui dėl Ateities pabrėžta: valstybės konkurencingumas vis labiau bus pagrįstas žinojimu ir kompetencija. Inovacijos bus svarbiausias sėkmės faktorius. Ateityje kompetencijai bus būdinga greita žinojimo regeneracija, informacijos visuomenės plėtra, organizacijų reforma, bei individų karjerų įvairumas per individo gyvenimo trukmę (Suurla, Markkula, Mustavarvi: 2002).

Svarbus Suomijos besimokančios visuomenės komponentas - mokymosi visą gyvenimą sistema, skatinanti gyventojų įgūdžių atnaujinimą ir mobilumą visą gyvenimą. Šioje sistemoje pabrėžiami kokybės, švietimo, vadybos įgūdžiai bei asmeninis vystymasis. Besimokančioje ekonomikoje didžiausias iššūkis - sukurti konkurencingą aplinką mokymuisi visą gyvenimą, skatinti naujas kompetencijas ir plėtoti inovacijas. Suomiškasis „mokymosi visą gyvenimą“ apibrėžimas apima mokymąsi be amžiaus ribų, formaliąją švietimo sistemą, bei neformalų mokymąsi įvairiose aplinkose: darbe, bendruomenėje, internete ir pan. *Suomijos „Švietimo ir universitetų tyrimų plane 1999-2004 m.“* mokymasis

visą gyvenimą išskirtas kaip vienas iš svarbiausių principų švietimo plėtroje, švietimą ilgainiui mažiau susiejant su formalia institucine veikla (Lifelong Learning: the contribution of education systems in the Member States of the European Union). Dar vienas svarbus Suomijos dokumentas, susijęs su mokymosi visą gyvenimą plėtra, yra „*Nacionalinė švietimo, mokymų ir tyrimų informacijos visuomenėje strategija*“. Šioje strategijoje didelis dėmesys skirtas klausimui, kaip Suomijoje skatinti prieinamumą prie informacijos ir jos panaudojimo, bei kaip suteikti piliečiams pagrindinius įgūdžius naudotis informacijos ir komunikacijos technologijomis (IKT). Taigi didelė užduotis yra supažindinti gyventojus su naujomis informacijos visuomenės kryptimis ir gyventojų IKT įgūdžių pagerinimas. Suomija nuolat pabrėžia gerus įgūdžius technologijose turinčių piliečių svarbą.

Dar vienas faktorius, galintis paaiškinti aukštą besimokančių visą gyvenimą Suomijoje skaičių yra stipri ir gerai organizuota pilietinė visuomenė. EUROSTAT duomenimis, dalyvaujančių kokioje nors mokymosi veikloje (formalioje, neformalioje, informacioje) tarp 25-64 m. asmenų sudarė 77 proc. Pagal Courtney (1992), Rinne/Kivinen (1993), aukštą dalyvavimą suaugusiųjų švietime gali paaiškinti nevyriausybių organizacijų ir asociacijų Suomijoje veikla (Antikainen: 2005). Didelis tokių organizacijų skaičius, jas plėtojant kaip „dalyvaujančias“ organizacijas, kuriose žmonės dalyvauja įvairioje mokymosi veikloje (mokymasis bendraujant, darbas komandoje), lemia aukštesnį socialiniu dalyvavimu pagrįstą mokymąsi.

Svarbus Suomijos sprendimas pokyčiams buvo regioninės dimensijos išskyrimas, didesnę atsakomybės dalį suteikiant savivaldybių ir vietiniam lygmenims, taip sumažinant centrinės vyriausybės ir regioninės valdžios institucijų administracines funkcijas (Green: 2002). Tokiu būdu didesnės kompetencijos ir atsakomybė teko regionams. Pirmoji besimokančio regiono strategija su konkrečiais tikslais ir priemonėmis buvo pritaikyta Pietvakarių Suomijai. Išnaudojus privalumą - stiprius universitetus - šiandien šis regionas plėtoja išvystytą aukštųjų technologijų pramonę, ypač biotechnologijų srityje (Harkonen: 2002). Ir kitiems Suomijos regionams kuriamos vizijos, atsižvelgiant į jų specifinius ypatumus. Pvz. kuriant suomiškąjį Helsinkio „Silicio“ slėnį, buvo pabrėžiama naujųjų technologijų plėtra per bendradarbiavimą tarp įtinklėtų verslo subjektų. Todėl tokios žinomos Suomijos įmonės kaip ICL, Sonera ar NOKIA nuolat dalyvauja vystant regionų pajėgumus. Oulu regiono inovatyvią veiklą pagyvino bendradarbiavimas tarp NOKIA ir vietinio universiteto. Suomijoje praktiškai įgyvendinamos regioninės įtinklėtų bendruomenių

kūrimo, kolektyvinio mokymosi, verslumo (entrepreuniškumo) skatinimo veiklos. Pvz. Oulu regione Pyhäjoki aukštesnioji mokykla pasižymi verslumo ugdymu, kur studentai mokomi, kaip naudotis su naujomis technologijomis, aiškinasi, kaip praktiškai veikia verslo pasaulis, bei skatinami dalyvauti savo pačių bendruomenių veiklose. Ilgalaikėje perspektyvoje Suomija, atsižvelgdama į konkurenciją tarp regionų, sėkmingais regionais laiko tuos, kurie turi inovacijų sistemą ir kurie skatina mokymąsi vietiniame lygmenyje bei remia verslumu pagrįstus inovacijų procesus.

Dar vienas svarbus Suomijos sėkmingos besimokančios visuomenės kūrimo aspektų – tinklais paremtos partnerystės plėtra. Dar 1996 m. Suomija pradėjo darbo vietos plėtros programą, kuri buvo bendra vyriausybės ir socialinių partnerių iniciatyva siekiant įtvirtinti darbo vietos plėtrą kaip sudėtinę Suomijos nacionalinės inovacijų sistemos dalį (Payne, Keep: 2003). Programos tikslas buvo „paskatinti darbinio gyvenimo produktyvumą ir kokybę, remiant pilną darbuotojų „žinojimo kaip“ (know-how) naudojimąsi bei inovatyvius gebėjimus Suomijos darbo vietose. Suomijoje pasireiškia „besimokančių tinklų“ plėtra, kuriais tyrėjai ir specialistai dalinasi idėjomis ir eksperimentuoja naujomis veiklomis (Payne, Keep: 2003). Be to, Suomija ėmėsi kurti strategijas inovatyvioms aplinkoms (angl. *innovative milieus*) plėtoti. Inovatyvios aplinkos kontekste pabrėžiama sąveika tarp įvairių aktyvių dalyvių, bei ji yra paremta artumu, bendra kultūra, savitarpiškumu bei pasitikėjimu. Tokia aplinka sukuria kolektyvinį mokymąsi.

Suomijos privalumas slypi šios valstybės inovacijų sistemos efektyvume. Dar nuo 1980-ųjų Suomija ėmėsi pirmųjų žingsnių kurti nacionalinę inovacijų sistemą, o šiandien ši sistema yra gerai intelektualiai ir materialiai išvystyta. Suomijos inovacijų politika yra koncentruota į aukštąsias technologijas, kurių dėka valstybė yra viena iš pasaulio lyderių pagal daugelį ekonominių rodiklių. Suomija sugebėjo investicijas į MTEP ir švietimo pajėgumą paversti pramonės ir eksporto privalumais, išplėtodama stiprų aukštųjų technologijų sektorių. Apie 60 proc. ES paramos panaudota žmogiškųjų išteklių plėtrai, švietimui, technologijų pažangai, t.y. toms sritims, kurios tiesiogiai skatina žinojimo visuomenę (Augustinaitis: 2004).

Dar vienas Suomijos sėkmės rodiklis - mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros išvystymas. Suomija dar 1998 m. pabrėžė mokslinių tyrimų ir plėtros svarbą bei suteikė jiems didesnę finansavimą (ES ypatingą mokslinių tyrimų svarbą išskyrė tik 2000 m. Lisabonos strategijoje, bei tik palaipsniui skatino valstybes nares investuoti daugiau lėšų į

mokslinius tyrimus). Tačiau ES valstybių narių paskutinių metų vidutinės išlaidos MTEP tesiekė 1.9 proc. Tik Suomija ir Švedija šiuo metu skiria daugiau nei 3 proc. BVP moksliniams tyrimams. Šios šalys, turinčios sąlyginai mažas ekonomikas, yra „priglaudusios“ nemažai į tyrimus orientuotų tarptautinių įmonių (Kaiser, Prange: 2004). Suomija siekia įsitvirtinti kaip ES „informacinės visuomenės laboratorija“. Tam padeda strateginis sprendimas intensyviai investuoti į inžinerijos (technikos mokslų) mokslus. Ši valstybė, naudodamasi moksliniais tyrimais ir eksperimentine plėtra, ėmėsi specializuotis aukštosiose technologijose.

Suomijoje egzistuoja mokymosi kultūra, sąlygota protingų ir įžvalgių vyriausybės sprendimų. Ši kultūra apima plačias mokymosi veiklas – mokymąsi visą gyvenimą, dalyvaujant organizacijų veikloje, mokymąsi darbo vietoje. Suomijos vyriausybė, puoselėdama gerovės valstybės tradicijas, investuoja į švietimą, sudarydama galimybes kiekvienam piliečiui mokytis.

Be to, mobilizavusi išsilavinusius gyventojus ir panaudojusi visas žinojimu paremtas priemones – ekonomines iniciatyvas, švietimo sistemą, inovacijas, informacijos technologijas, Suomija įrodė, kad per gana trumpą laiką įmanoma tapti viena konkurencingiausių valstybių. Suomijos besimokančios visuomenės kūrimas inkorporuoja visų visuomenės sluoksnių ir valstybės lygių dalyvavimą mokymėsi. Galima teigti, kad Suomija savąją „Lisabonos strategiją“ pradėjo įgyvendinti daug anksčiau, nei ji buvo paskelbta ES. Suomija yra konkretus pavyzdys Lietuvai, kaip taikyti strategijas konkurencingumui gerinti, kurti besimokančios visuomenės viziją.

4. Lietuva kaip besimokanti visuomenė

Besimokančios visuomenės kūrimas - tai ne tik su mokslu ir švietimu susijusios programos, bet ir platesnis požiūris į socialinę, ekonominę ir regioninę politiką. Besimokanti visuomenė suvokiama per socialinių tinklų ir tarpusavio sąveikų raizginį - tai nauja mokymosi kultūra, platesni mokymosi lygiai. Mokymasis yra tarpdisciplininis, atviras ir tęstinis procesas.

Šioje darbo dalyje nagrinėjama šių dienų Lietuvos visuomenė nuo 2000 m. priimtos Lisabonos strategijos, kadangi nors ir dar nebūdama ES valstybe nare, Lietuva jau dalyvavo integracijos į ES procese ir derino savo politiką su minėtos strategijos iškeltais tikslais.

Lietuva yra priėmusi Valstybės Ilgalaiškės plėtros strategiją iki 2015 m., kurioje įvardinti trys strateginiai tikslai – saugi visuomenė, konkurencinga ekonomika, žinių visuomenė (Lietuvoje žinojimo visuomenės vartojama žinių visuomenės terminu). Strategijoje teigiama, kad „žiniomis besiremianti ekonomika tampa prioritetiniu Lietuvos siekiu. ES yra užsibrėžusi sukurti žinių visuomenę per artimiausią dešimtmetį; 2015 metais šioje srityje Lietuva gali būti pasiekusi panašų lygį. Tačiau žinių visuomenė yra itin svarbus iššūkis Lietuvai ir su juo gali nepavykti susitvarkyti, jei nebus pasiektas plačių visuomenės sluoksnių sutarimas ir stipri intelektualinė politinė valia“ (Ilgalaiškė Lietuvos raidos strategija: 2002). Galima teigti, kad Lietuvoje nėra susiformavusi nei viena iš dviejų aukščiau paminėtų sąlygų. Pirma, visuomenėje nėra susiformavusio konsensuso, jog žinojimo visuomenei turi būti skirtas prioritetinis dėmesys (savaime, suprantama, lydimas prioritetinio finansavimo), kadangi šiuo metu svarbiausi ir aktualiausi yra socialinio saugumo, gerovės klausimai, o žinojimo visuomenė dar nėra vertinama kaip instrumentas gerovei užtikrinti. Antra, dabartinės politinės valios plėtoti žinių visuomenę negalima pavadinti „intelektualia“ valia, kadangi politinė valia vykdo esamus visuomenės lūkesčius.

Žinojimo visuomenės vizija - tai atvira, išsilavinusi ir besimokanti visuomenė. Tačiau Lietuvoje besimokanti visuomenė suvokiama siaurąja prasme: akcentuojamas visuomenės mokymasis formaliai per išvystytas švietimo ir mokslo institucijas. Tačiau ne mažiau svarbūs šių dienų visuomenei turi būti įgūdžių ir kompetencijų atnaujinimas, kvalifikacijos kėlimas, jei reikia - ir persikvalifikavimas, verslumo ugdyimas. Tai turi būti skatinama

mokymosi visą gyvenimą strategijomis, mokymusi darbe per besimokančias organizacijas. Ypač svarbu stiprinti socialinį kapitalą, sąlygas interaktyviam mokymuisi bei žinojimo tinklams. Mokyti turi ir valdžios institucijos, nes didėja jų kompetencijų sritys, įvairėja sprendžiamų klausimų spektras.

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje reiškiamas siekis užtikrinti „*Lietuvos gyventojams galimybę įgyti žinių, įgūdžių ir kvalifikaciją, kurie leistų, pasinaudojus ryšių ir informatikos technologijų pranašumais, lanksčiau prisitaikyti prie greitai kintančių gyvenimo ir darbo sąlygų*“. Toks gyventojų kompetencijų užtikrinimo siekis yra gana siauro pobūdžio, nes pabrėžia tik *technologinį* mokymosi informacinių technologijų priemonėmis aspektą.

Toliau darbe nagrinėjami Lietuvos ypatumai ir problemos, stabdantys Lietuvos kaip besimokančios visuomenės plėtojimą.

4.1 Švietimas ir mokslas Lietuvoje

Valstybės mokslo ir švietimo sistema laikoma vienu iš svarbiausių besimokančios visuomenės raidos indikatorių, parodančiu bendrą valstybės potencialą mokslui ir švietimui. Besimokanti visuomenė turi būti ir švietėjiškoji, todėl šiandieninė mokslo politika turi siekti, kad mokslas efektyviai prisidėtų prie tvarios visuomenės plėtros, efektyvios ir konkurencingos ekonomikos, pilnos valstybės integracijos į ES ir pasaulio socialines, politines bei ekonomines struktūras. Dabartinė švietimo strategija skelbia tris pagrindinius tikslus: sukurti efektyvią ir darnią, atsakingu valdymu, taikliu finansavimu ir racionalių išteklių naudojimu pagrįstą švietimo sistemą; išplėtoti tęstinę, mokymąsi visą gyvenimą laiduojančią ir visiems prieinamą, socialiai teisingą švietimo sistemą; laiduoti švietimo kokybę, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens poreikius. Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje keliami du švietimo tikslai: kurti efektyvią ir darnią, visiems prieinamą ir tęstinę švietimo sistemą sudarant sąlygas mokytis visą gyvenimą; užtikrinti švietimo sistemos kokybę integruojantis į bendrąją Europos šalių švietimo erdvę.

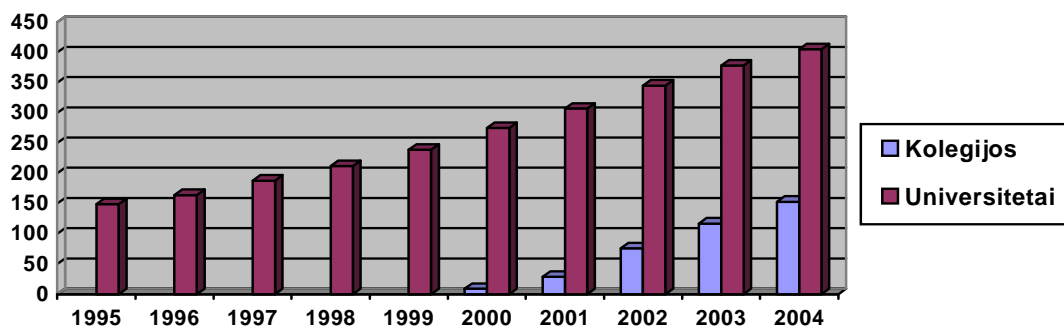
4.1.1. Aukštojo mokslo padėtis

Švietimo ir mokslo sistemą lemia politikų bei visos visuomenės požiūris į mokslą, šalyje susiklosčiusios ilgametės tradicijos. Lietuvos švietimo ir mokslo sistema turi daug sovietinių laikų bruožų (formalus mokymas, su stipriu valstybės reguliavimu, biurokratinis aparatas, įsišaknijusios tradicijos). Tebesitęsiančios Lietuvos švietimo sistemos reformos kelia daugybę prieštaravimų, iš kurių vienas aktualiausių - švietimo modernizacija ir nacionalinės tradicijos. Jau visą dešimtmetį vykdoma mokslo ir švietimo reforma naudingų rezultatų neduoda. Pvz. aukštojo mokslo sistemos plėtros planas, pagal kurį siūloma reformuoti Lietuvos mokymo sistemą, buvo pasiūlytas dar 2003 m., bet vis dar nėra priimtas.

Aukštąjį mokslą veikia išoriniai internacionalizacijos procesai, kai universitetų teritorija vis labiau tarptautiškai orientuojama, t.y. veiklos principai ir mokymo programos panašėja. ES savo švietimo politika taip pat siekia vis labiau derinti skirtingas valstybių narių politikas, kad būtų užtikrinti aukšti standartai ir kokybiškas mokslo lygis visos Europos lygmenyje, kuris leistų Europos universitetams konkuruoti su kitų žemynų aukštojo mokslo institucijomis.

Žvelgiant iš šalies, Lietuva aukštojo mokslo kontekste atrodo neblogai: pagal studentų skaičių Lietuva yra viena iš pirmaujančiųjų ne tik ES, bet ir pasaulyje: 2004 metais 79,6 proc. abiturientų, įgiję vidurinį išsilavinimą, tais pačiais metais tęsė studijas: iš jų 46,6 procento – universitetuose, 22 procentai – kolegijose (Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos: 2005). Lietuvoje nuolat auga besimokančiųjų aukštosiose mokyklose skaičius.

1 grafikas. studentų 10 000 gyventojų tenka

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2006.

Masiškai išplitęs, aukštasis mokslas vėl tapo politiškai svarbus, naudojamas kaip politinės kovos įrankis bei svarbi partijų politinių programų dalis. Vis nebaigiama aukštojo mokslo reforma kelia daug diskusijų ir aistrų. Viena aktualiausių – aukštojo mokslo finansavimas. Visuomenėje manoma, kad nepakankamas aukštojo mokslo finansavimas sąlygoja prastą aukštojo mokslo būklę. 2000 - 2002 m. ypač sumažėjęs aukštojo mokslo finansavimas nulėmė, kad daug studijuojančių už studijas susimoka iš savų lėšų. 2004–2005 mokslo metais aukštosiose mokyklose studijavo 190,7 tūkst. studentų, iš kurių valstybė visiškai ar iš dalies finansavo 105,2 tūkst. (55,2 %) studentų, savo lėšomis studijavo 85,5 tūkst. (44,8 %) (Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planas 2006-2010). Nors didėja savomis lėšomis studijuojančių skaičius, aukštojo mokslo studentų skaičius kasmet auga.

Panašu, kad Lietuvos švietimo sistema darosi nesubalansuota. Statistika rodo, kad Lietuvoje mažėjant nedarbui, nuo 2001 m. pamažu pradėjo augti ir aukštąjį mokslą turinčių bedarbių skaičius. Nuo 2001 m. pradžios iki 2004 m. vidurio šis rodiklis padidėjo nuo 4,5 iki 5,4 proc. (Pocius: 2005). Akcentuojama, kad jau dabar daugelyje ūkio šakų jaučiamas neatitikimas tarp kvalifikuotos darbo jėgos paklausos ir jos tenkinimo galimybių (Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos: 2005). Todėl valstybė, planuodama specialistų rengimą bei skirdama lėšų studijų programoms ar aukštojo mokslo institucijoms, turėtų tartis ne tik su specialistus rengiančiomis institucijomis, bet ir su verslo bei kitų organizacijų atstovais, būsimais darbdaviais. Ypač svarbaus vaidmens šiame kontekste turi imtis universitetai – savo programose užtikrinti platesnį ir įvairesnį mokomųjų dalykų spektrą, nuolat peržiūrėti ir prie pokyčių pritaikyti mokymosi programas, kad ruoštų aukštos kvalifikacijos specialistus, kurie atitiktų pramonės ir verslo poreikius.

Masiškas aukštojo mokslo siekimas sąlygojo didelį susidomėjimą kokybės klausimais. Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje vienas iš svarbiausių tikslų yra užtikrinti švietimo sistemos kokybę. Tačiau Pasaulio banko ekspertai, vykdę tyrimą „Lietuva. Žinių ekonomikos plėtra. 2003 m. kovas“ išskyrė, kad Lietuvos švietimo sistema, o ypač aukštojo mokslo sistema, yra stipriai orientuota ne į kokybę, bet į kiekybę. Kasmet į aukštąsias mokyklas priimama vis daugiau studentų, o tai sąlygoja studijų kokybės sumenkimą: studijų programos neretai neatitinka standartų, mažėja betarpiškų asmeninių konsultacijų su

dėstytojais galimybės, krenta studentų bendrųjų žinių lygis. Kyla klausimas, ar kai kurios siūlomos programos yra išvis reikalingos? Todėl viena iš svarbiausių Lietuvos aukštojo mokslo sistemos užduočių – didinti aukštojo mokslo efektyvumą, pritaikant mokslo programas prie šių dienų rinkos poreikių. Mokslo programose turi atsispindėti realios šių dienų tendencijos, mokoma mąstyti strategiškai ir plačiai, ugdomas socialinių ryšių vertinimas. Vienas iš esminių šiandieninių universitetų uždavinių – didinti valstybės konkurencingumą ruošiant absolventus, kurie savo žiniomis, išsilavinimu būtų prisitaikę prie šių dienų besikeičiančio pasaulio bei prie rinkos poreikių.

Deja, Lietuvos aukštojo mokslo sistema nelinkusi keistis ir adaptuotis prie globalizacijos keliamų iššūkių. Lietuvos universitetai veikia kaip uždaros sistemos, nors turėtų tapti visuomenės „ramsčiu“ ir netgi ekonominio „ramsčio“ dalimi. Viena iš Lietuvos aukštojo mokslo problemų yra ta, kad mokslas suprantamas pernelyg technokratiškai. Aukštosios mokyklos yra autonomiškos ir mažai kontroliuojamos, o akademinė bendruomenė atitrūkusi nuo išorinio, verslo pasaulio. Universitetai Lietuvoje vis dar nelinkę „artėti“ prie rinkos sąlygų ir atsižvelgiant į jas, keistis. Europos Komisijos dokumentuose teigiama, kad švietimo sistemos turi ugdyti „verslumo dvasią“ – teigiamas nuostatas ir mąstymo būdą, skatinantį iniciatyvas, problemų sprendimą ir rizikos prisiėmimą, stiprinant ryšius su verslo aplinka. Universitetai turi paruošti absolventus, kurie būtų atsakingi, sugebėtų priimti sprendimus, savyje turėtų lyderio savybių ir verslumo įgūdžių.

Vakarų pasaulyje didėja universitetų bendradarbiavimas su verslo struktūromis. Tačiau Darbo ir socialinių tyrimų institutui 2004 m. atlikus tyrimą „Aukštųjų mokyklų absolventų konkurencingumas darbo rinkoje darbo jėgos pasiūlos ir paklausos kontekste (darbdavių ir absolventų apklausos duomenimis)“ paaiškėjo, kad labiausiai absolventams po studijų trūksta praktinio pasirengimo profesinei veiklai (net 80 proc. absolventų tai nurodė kaip didžiausią trūkumą). Tik pabaigusiemis studijas nepakanka praktinių žinių, kurias studijų metu studijas galėtų suteikti didesnis universitetų bendradarbiavimas su verslo aplinka: studentas, atlikdamas praktiką pas potencialius darbdavius galėtų vykdyti konkrečius uždavinius, įsigilinti į realias problemas, kurti įmonės plėtros planus ir pan., o įgytas praktines žinias panaudotų studijų moksliniuose darbuose. Kita vertus, darbdaviai tame pačiame tyrime savo ruožtu gana kritiškai vertino aukštųjų mokyklų absolventų pasirengimą dirbti šiuolaikinėmis rinkos ekonomikos sąlygomis, o ypač jų praktinį

pasirengimą. Aukštųjų mokyklų ir verslo struktūrų nebendradarbiavimas lemia nepakankamą absolventų pasiruošimą darbo rinkai. Tyrimo rezultatai pateikiami 1 priede.

Be to, manoma, kad universitetai turi tapti ir regionų plėtros varikliu. Lietuvos didieji universitetai susikoncentravę didžiuosiuose miestuose, kurie smarkiai pranoksta regionų plėtros tempus. Bendradarbiavimas tarp universitetų ir regionų nevyksta, nors masiškas aukštojo mokslo siekimas sąlygoja ir didėjančią studentų iš artimų rajonų koncentraciją.

Šiandieniniai universitetai, aukštajam mokslui populiarėjant ir veikiant internacionalizacijos procesams, turi sugebėti keistis ir patys. Tuo tarpu Lietuvos universitetai išlieka uždromis sistemomis, vangiai bendradarbiauja su išorės, verslo pasauliu. Tai lemia disbalanso formavimąsi tarp darbo rinkos paklausos ir siūlomų programų. Lietuvos studentų sąjungos, Lietuvos pramoninkų konfederacijos ir Lietuvos universitetų rektorių konferencijos sudaryta darbo grupė aukštojo mokslo pertvarkos planui parengti konstatavo, kad aukštojo mokslo kokybei bei aukštųjų mokyklų veiklos efektyvumui trukdo net 44 problemos. Nesprendžiamos šios problemos gali turėti rimtų pasekmių Lietuvos aukštojo mokslo raidai.

Lietuvoje yra stiprus mokymosi potencialas, tačiau jis nėra pilnai išnaudojamas. Lietuvos universitetai nepersiorientuodami į aplinką, absolventams neugdo pasaulinei rinkai reikalingų žinių, įgūdžių, kompetencijų - tai sąlygoja nekokybišką ir neefektyvą aukštąjį mokslą siekiant didinti valstybės konkurencingumą, nes nepakanka aukštos kvalifikacijos specialistų, kurie atitiktų šiandienos pramonės ir verslo poreikius.

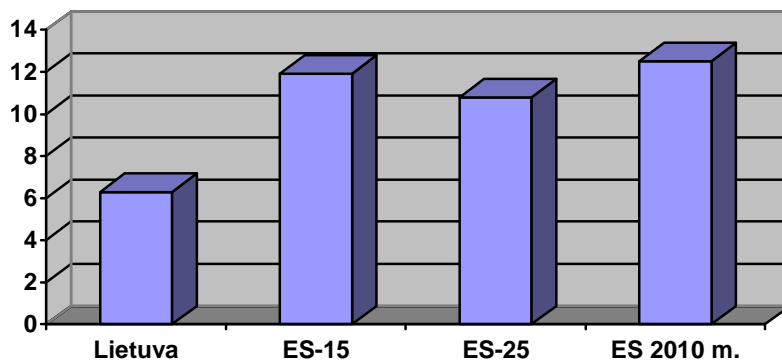
4.1.2. Mokymosi visą gyvenimą plėtra

Mokymasis visą gyvenimą laikomas labai svarbiu indikatoriumi, atskleidžiančiu besimokančios visuomenės potencialą ir realią situaciją. Mokymėsi visą gyvenimą pripažįstama suaugusiųjų tęstinio mokymosi svarba, nes žmonės turi nuolat atnaujinti žinias, įgūdžius ir sugebėti prisitaikyti prie darbo rinkos pokyčių.

Lietuvos švietimo plėtotės strateginių nuostatų švietimo gairių 2003-2012 metams projekte teigiama, kad Lietuvos švietimo kaita orientuotina į ES šalių švietimo nuostatas ir siekius. ES lygiu mokymosi visą gyvenimą koncepcija darosi vis svarbesnė - ji neapsiriboja formaliuoju švietimu, o orientuojama į šių dienų besikeičiančio pasaulio sąlygotas permainas ir jų įtaką visuomenei. ES deklaruoja, kad mokymasis visą gyvenimą gali būti

vykti formalioje, neformalioje (įmonių apmokymai), informacioje (gyvenimo patirtis, savišvieta) mokymosi aplinkoje. Tačiau Lietuvoje mokslas vis dar apsiriboja formaliuoju švietimu, valstybei atliekant reguliavimo vaidmenį. Neformalusis švietimas nėra išplėtotas: nėra suformuoto suaugusiųjų švietimo ar tęstinio švietimo koncepcijų ir jų įgyvendinimo galimybių. Tik švietimo ir mokslo sistemos reformos, įtraukiant neformalų švietimą ir pagerinant bendrą švietimo kokybę, gali pakeisti dabartinę situaciją. Nevykdomos reformos sąlygoja žemą Lietuvos gyventojų, dalyvaujančių mokymėsi visą gyvenimą, skaičių. Šiuo metu Lietuvoje suaugusiųjų tęstinis mokymas nėra pakankamai išplėtotas. Palyginus Lietuvą su ES valstybėmis, pastebimi didžiuliai skirtumai.

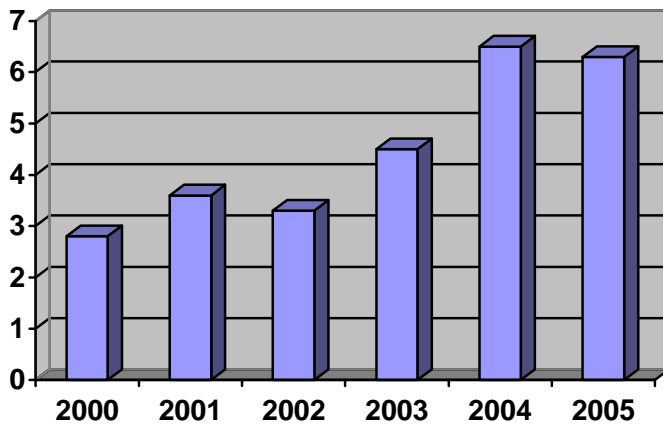
2 grafikas. 25–64 m. amžiaus šalies gyventojų dalyvauja mokymėsi visą gyvenimą (2005 m., %)

Šaltinis: Eurostat, 2006

2005 m. Eurostat duomenimis apie 6,3 proc. 25–64 m. amžiaus šalies gyventojų dalyvavo mokymėsi visą gyvenimą. (Tai yra mažiau nei 2004 m. – 6,5 proc.). Lietuva labai atsilieka nuo ES vidurkio (ES-15 – 11,9 proc., ES-25 – 10,8 proc.), o ES suformuotas tikslas iki 2010 m. – 12,5 proc.

3 grafikas. 25-64 m. asmenų, kurie mokėsi paskutines 4 savaites iki tyrimo, dalis, %

Šaltinis: Eurostat, 2006

Lietuvoje besimokančių visą gyvenimą rodiklis nėra aukštas. Tačiau nuo 2000 m. mokymosi visą gyvenimą procentas didėjo. Jei 2000 m. užfiksuota tik 2,8 proc. nuolat besimokančių, tai 2004 m. procentas padidėjo iki 6,5 proc. Tačiau 2005 m. mokymosi visą gyvenimą rodiklis sumažėjo iki 6,3 proc.

Teoriškai Lietuvoje mokymasis visą gyvenimą suprantamas kaip „visa mokymosi veikla, vykstanti visą gyvenimą, siekiant tobulinti žinias, kompetencijas bei gebėjimus asmeninėje, pilietinėje, socialinėje ir/arba su darbu susijusioje perspektyvoje.“ (Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija: 2004). Suprantama, kad mokymasis visą gyvenimą turi būti laikomas būtinu per visą gyvenimo ciklą.

Vienas iš mokymuisi visą gyvenimą priskirtų ES tikslų – darbingumo užtikrinimas žmonėms. Švietimo gairėse (Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003–2012 m.) vienas iš pagrindinių švietimo plėtotės siekių per artimiausią dešimtmetį – kad per metus mokytųsi 15 proc. suaugusių šalies gyventojų. Lietuvoje suaugusiųjų švietimas ypač aktualus, nes didelė dabartinės darbo jėgos dalis buvo mokoma pagal sovietines programas, kurios buvo orientuotos į siauras ir buvusiai ūkio sistemai specifines veiklos sritis, bei buvo menkai ugdomi bendrieji gebėjimai, tokie kaip iniciatyva, verslumas, kompiuterinis raštingumas, bendravimas, užsienio kalbos (be rusų kalbos) įgūdžiai.

Lietuvoje, kaip ir kitose posovietinėse valstybėse, jaučiamos „įgūdžių spragos“. Anksčiau įgytos žinios dažnai tampa sunkiai pritaikomos ar net bevertės. Dėl darbo įgūdžių

stokos ir kvalifikacijos praradimo sunku sugrįžti į darbą išėjusiesiems iš darbo rinkos (moterims, auginančioms vaikus, ar netekusiems darbo pagyvenusiems žmonėms). Tik nuolatinis kvalifikacijos tobulinimas, o jei reikia, ir perkvalifikavimas, gali užtikrinti mobilumą darbo rinkoje (Socialinės apsaugos plėtotės ir užimtumo ekonominių veiksnių strategija).

Pastaraisiais metais gausėja ilgalaikių bedarbių, t.y. ieškančių darbo vienerius metus ir ilgiau: 2004 metais jie sudarė 53,3 proc. visų bedarbių (2003 metais – maždaug pusę). Tokią didelę ilgalaikių bedarbių dalį 2004 metais labiausiai lėmė nekvalifikuotų bedarbių gausa (jie sudarė 51 proc. visų bedarbių) (Lietuvos Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos: 2005). Besikeičiančios rinkos sąlygomis įgyti išsilavinimą bei profesiją yra būtina, bet tai negarantuoja ilgalaikio užimtumo. Mokslus pabaigęs žmogus dar ilgai dalyvauja darbo rinkoje, bet šiuolaikiniame pasaulyje labai sparčiai vyksta permainos ir pokyčiai: tiek ekonomikoje, tiek darbo rinkoje, ir darbo vietoje. Viena iš svarbiausių tarptautinį konkurencingumą lemiančių veiksnių – valstybės darbo jėgos kokybė ir jos sugebėjimas persikvalifikuoti, kurti didesnę produktyvumą. Lietuvos darbo rinkoje didėja darbo jėgos pasiskirstymo netolygumai – pastebimas kai kurių specialistų perteklius ir kvalifikuotų darbininkų stygius (Lietuvos Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos: 2005). Tokį disbalansą lemia nelankstus profesinio rengimo sistemos reagavimas į darbo rinkos pokyčius, netolygus besimokančių pasiskirstymas, profesijų poreikio prognozavimo stoka. Lietuvos darbo rinkai būdingas ir menkas teritorinis bei profesinis mobilumas, kuris gali turėti didžiulę įtaką žinių pasiskirstymui tarp įmonių bei įtakoti vietos lygmens žinių pasiūlą.

Darbo jėgos potencialą reikia ugdyti. Tačiau pastebimas akivaizdžiai problematiškas suaugusiųjų mokymosi motyvacijos lygis. Jau dabar Lietuvos dalies darbo jėgos turima profesinė kvalifikacija ir įgytos žinios neatitinka besikeičiančių darbo rinkos reikalavimų (Lietuvos darbo biržos duomenimis, apie 80 proc. asmenų, įregistruotų valstybinėse darbo biržose, turima kvalifikacija netenkina darbo rinkos poreikių). 2004 m. Atliktas tyrimas „Neformaliojo suaugusiųjų švietimo būklė ir gyventojų bei darbdavių požiūris į neformalų suaugusiųjų švietimą“, kurį užsakė Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija, atskleidė tam tikrus neraminančius faktus. Į akis krinta vyresnių nei 45 m. amžiaus nemotyvacija toliau mokytis, manant, kad mokytis jau per vėlu, ar teigiant, kad nebe tas amžius (nors aktyvaus darbinio gyvenimo jiems dar likę nemažai metų). Didelė dalis žmonių vis dar išlieka abejingi

mokymosi atžvilgiu arba laikosi stereotipinės klišės, kad mokymasis yra jaunų žmonių užsiėmimas.

Iš darbdavių pusės, taip pat pastebimas pasyvus darbdavių indėlis į suaugusiųjų švietimo organizavimą: darbdaviai pritaria darbuotojų įgūdžių ir kvalifikacijos kėlimui, jei tai – darbuotojų iniciatyva ir ne darbo metu vykstantis mokymasis, tačiau ir baiminasi, kad aukštesnių įgūdžių darbuotojas gali būti nuvilijamas konkurentų, pasiūlius aukštesnį atlyginimą ir geresnes darbo sąlygas. Darbdaviai vis dar nelinkę rūpintis darbuotojų mokymu (išskyrus užsienio kompanijas ir viešojo administravimo sektorį), nepakankamai vertina personalo mokymo svarbą, todėl mažai investuoja į darbuotojų apmokymą. Lietuvos verslo sektoriaus išlaidos darbuotojų mokymams – vienos mažiausių ES, o įmonių, kurios organizuoja tęstinio mokymo kursus darbuotojams, Lietuvoje - beveik 3 kartus mažiau negu ES senosiose valstybėse narėse (Vološčiuk, Rimkutė ir kt.: 2005). Neišplėtotas mokymasis darbo vietose, nors įmonės pačios turi tapti besimokančiomis organizacijomis ir suteikti darbuotojams galimybes nuolat mokytis. Be to, darbdaviai nelinkę priimti į darbą įgūdžius praradusius bei tinkamų gebėjimų jau neturinčius vyresnio amžiaus bedarbius.

Mokymasis visą gyvenimą turėtų būti suvokiamas ne tik kaip įgūdžių atnaujinimas, bet turėtų tapti valdymo instrumentu, kuris socialinių klausimų sprendimą modifikuotų į integruotą ekonominių, politinių, kultūrinių problemų sprendimo mechanizmą (Augustinaitis: 2005). Tačiau mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimą komplikuoja ryšių ir bendradarbiavimo tarp mokslo institucijų ir įvairių lygių valdžios institucijų stoka. Partnerystės sistema galėtų padėti mobilizuoti išteklius, kad mokymasis visą gyvenimą vyktų visais lygiais. ES memorandumas dėl mokymosi visą gyvenimą pabrėžė partnerystės įvairovę. Pagrindinės nebendradarbiavimo priežastys – kompetencijų skaidrumo trūkumas, tendencija mokymąsi neformalioje ar informacioje aplinkoje (pavyzdžiui, darbe) laikyti mažiau vertingu negu mokymąsi siekiant gauti formalias kvalifikacijas (Komisijos personalo darbinis dokumentas kuriant Europos kvalifikacijų sąrangą mokymuisi visą gyvenimą: 2005, 10). Todėl Lietuvos mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimo strategijoje svarbu kurti priemones pripažinti ir vertinti neformaliojo bei informaliu mokymosi būdais įgytas kompetencijas.

Šiandien ES pabrėžiama, kad mokymasis visą gyvenimą glaudžiai susijęs su pilietiniu dalyvavimu bei pilietinės visuomenės stiprumu. Deja, Lietuvoje pilietinė visuomenė

yra pasyvi ir neorganizuota. Tą rodo Pilietinės visuomenės instituto užsakymu 2005 m. rugsėjį atliktas Lietuvos gyventojų vertybių tyrimas, kuris atskleidė, kad šiuo metu įvairių visuomeninių organizacijų bei judėjimų veikloje dalyvauja vos 17 proc. šalies gyventojų. 1999-aisiais atlikto Europos vertybių tyrimo duomenimis, Lietuvoje tik 16 proc. gyventojų teigė dalyvaujantys visuomeninių organizacijų ar judėjimų veikloje. Taigi per šešerius metus dalyvaujančių visuomeninėje veikloje gyventojų skaičius išaugo tik 1 proc. (t.y. statistinės paklaidos ribose). Paklausti, kodėl nedalyvauja visuomeninių organizacijų ar judėjimų veikloje, 45 proc. respondentų nurodė, kad jiems tai yra neįdomu. Visgi nemaža dalis šiuo metu neorganizuotų žmonių būtų linkę burtis į organizacijas, bet tam reikalingas aktyvesnis kvietimas tų, kurie į judėjimus ir organizacijas yra susitelkę. (www.civitas.lt) Tai įrodo visuomenės žemą pilietinį aktyvumą, neorganizuotumą, kuris sąlygoja ir žemą mokymosi visą gyvenimą lygį. Didesnis dalyvavimas organizacijose skatintų aukštesnius mokymosi rodiklius: juk organizacijose žmonės per bendravimą mokosi: darbo komandoje, kartu veikiant, ugdo atsakingumą, prisirišimo jausmą ir pan. Organizacija, kuriai žmonės priklauso gali savo nariams organizuoti įvairius kursus, todėl vien jau dalyvavimas organizacijoje ir jos veikloje reiškia mokymąsi ir lavinimąsi.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje žymiai mažesnis gyventojų, dalyvaujančių mokymėsi visą gyvenimą, nei ES vidurkis. ES mokymąsi visą gyvenimą pabrėžia kaip prioritetinę švietimo kryptį, tačiau Lietuvoje mokymosi visą gyvenimą svarba nėra pakankamai akcentuojama. Nors strateginiuose dokumentuose išreiškiami siekiai plėtoti mokymąsi visą gyvenimą, įgyvendinimo priemonės, konkrečių veiksmų programos nėra sukurtos. Švietimo ir mokslo sistemos reformos, įtraukiant neformalų švietimą, gali pakeisti dabartinę situaciją. Taip pat būtina skatinti darbdavius investuoti į darbuotojų mokymus, kelti visuomenės motyvaciją mokytis, skatinti mokymąsi visą gyvenimą kaip piliečių darbingumo užtikrinimo priemonę.

4.2 Besimokančių regionų kūrimas Lietuvoje

Šiandien teorijoje ypač akcentuojami besimokančių regionų plėtros privalumai. ES savo politikose akcentuoja regioninės dimensijos ir subsidiarumo principo svarbą, didesnę sprendimų priėmimo teisę suteikiant regionams ir vietos valdžios institucijoms. Lietuvoje regioninė politika dar tik formuojama. 2003 m. priimtas regioninės plėtros įstatymas,

parengtas nacionalinis regioninės plėtros planas, ruošiamos regioninės ir sektorinės plėtros programos. Taip kuriamas politiniais sprendimais paremtas biurokratinis regionalizmas. Besimokančių regionų sąvoka Lietuvoje dar nėra nei naudojama, nei akcentuojama. Strategijos, skirtos regionų privalumams išryškinti, gali būti svarbus postūmis mažinant netolygią regionų plėtrą. Didžiulius regionų išsivystymo skirtumus sąlygojo keletas išorinių faktorių:

- Po šalies nepriklausomybės atgavimo daugelyje miestų ir miestelių įvyko pramonės smukimas, uždaryta daug gamyklų, žlugo žemės ūkio kooperatyvai, o tai ypač stipriai paveikė vietoves, kurios turėjo vienpusiškai išvystytą infrastruktūrą. Tai nulėmė ilgalaikes neigiamas ekonomines bei socialines pasekmes;

- susilpnėjus valstybės vaidmeniui (tiek reguliavimo, tiek sprendimų dėl investicijų požiūriu), tiesioginės laisvosios rinkos investicijos dažniausiai buvo nukreiptos į labiausiai pažengusius regionus. Todėl Lietuvoje yra ryškūs atskirų regionų gyventojų užimtumo, pajamų lygio ir kitų socialinių bei ekonominių sąlygų netolygumai, ypač – miesto ir kaimo vietovių užimtumo struktūroje. Didžiausias užimtumas – turinčių išplėtotą pramonę, paslaugų sektorių Vilniaus, Kauno, Klaipėdos regionuose, vidutinis – vyraujančią pramonės infrastruktūrą Alytaus, Plungės, Utenos ir kt., mažiausias – vyraujančią žemės ūkio struktūrą Lazdijų, Šalčininkų, Skuodo ir kt. (Darbo biržos informacija).

Šie pagrindiniai faktoriai nulėmė ir emigracijos problemą: Lietuvoje nuolat fiksuojamas mažėjantis gyventojų skaičius tiek regionuose, tiek visos valstybės mastu. Migracija silpnina regionų žmogiškojo kapitalo išteklius ir ekonominės plėtros galimybes. Aktualus tampa „protų nutekėjimo“ klausimas, nes dėl didesnio atlyginimo, geresnio socialinio statuso, įgūdžius turintys asmenys išvyksta į užsienį arba į didžiuosius miestus, o atsiradęs aukštų įgūdžių darbo jėgos trūkumas stabdo regionų plėtrą. Regionuose mažėja žmogiškųjų išteklių potencialas, kuris galėtų prisidėti regioninės sėkmės ir regionų konkurencinio pranašumo kūrimo.

Teorija teigia, kad svarbiausias besimokančio regiono sėkmės rodiklis – socialinis kapitalas. Tačiau 2005 metų rugsėjį Pilietinės visuomenės instituto užsakymu „Baltijos tyrimai“ atliko Lietuvos gyventojų vertybių tyrimą, kuriame analizuotas ir pasitikėjimo žmonėmis lygis. Pasitikėjimas žmonėmis yra itin svarbi socialinio kapitalo dalis. Tyrime išaiškėjo, kad Lietuvos gyventojai pasitiki savo šeima (62 proc. nurodė, kad ja „visiškai

pasitiki“), mažiau pasitiki giminėmis (atitinkamai - 21 proc.), dar mažiau kaimynais (5 proc.) ar kitais asmeniškai pažįstamais žmonėmis (7 proc.), ir net 90 proc. respondentų teigia nepasitikintys ar visiškai nepasitikintys žmonėmis, kurių niekuomet nebuvo sutikę. Šie duomenys rodo, kad visuomenėje vyrauja socialinis nepasitikėjimas ir paliudija Lietuvos socialinio kapitalo silpnumą (www.bernardinai.lt).

Lietuvoje ypač trūksta įvairių programų skatinti bendruomenių kompetencijos formavimąsi, nesuvokiama, kad išvystytos šios kompetencijos nulemia įgūdžių, žinių, lyderystės, pasitikėjimo, socialinių tinklų kūrimo, atvirumo kultūros formavimąsi. Šiandien Lietuvai tapus ES nare, geresnes galimybes regionų ekonomikos plėtrai gali garantuoti ES paramos programos ir struktūriniai fondai. Gavus finansavimą, galima edukacine veikla ugdyti regionų gyventojų verslumą ir vadybinius gebėjimus, bendruomenės kompetenciją. Teigiamas pavyzdys gali būti Vilkaviškio rajono savivaldybė, įgyvendinanti Europos Socialinio Fondo remiamą projektą, kuriuo vykdo Vilkaviškio rajono gyventojų anglų kalbos, kompiuterinio raštingumo ir verslumo mokymus (Povilaitytė, Verslo žinios: 2006). Tačiau panašių projektų Lietuvos mastu tik vienetai, o dauguma apskričių strateginių plėtros planų yra „infrastruktūrinio“ pobūdžio. Iki šiol priimtų paraiškų ES struktūrinių fondų paramai gauti statistika rodo, kad didžioji dalis jau patvirtintų žmogiškųjų išteklių plėtros, iš jų ir socialinės atskirties mažinimo projektų bus vykdoma Vilniaus apskrityje. ESF finansuojamų švietimo projektų 85,6 proc. lėšų tenka Vilniaus ir Kauno institucijų projektams (219,4 mln.lt). (Totoraitis: 2005). Pagrindinis paramos srautas į labiausiai išvystytus regionus gali sąlygoti dar didesnius regioninius skirtumus, o regionuose ir toliau nebus skatinama bendruomenių kompetencija. 2006 m. biudžete pirmą kartą buvo skirta lėšų kaimiškoms bendruomenėms (jų Lietuvoje apie 800). Valstybė šioms bendruomenėms skyrė 3 mln. litų, tačiau didžiulė šių lėšų dalis bus skiriama kaimiškųjų vietovių gyventojų saugumui užtikrinti. (Verslo žinios, 2005).

Didėjant decentralizacijai, regionai patys turi ieškoti savo stipriųjų taškų, siekiant rasti nišą globalioje ekonomikoje, organizuotis, kurti savo strategijas, remiantis vietiniais ištekliais ir pažangiomis iniciatyvomis. Nors besimokančių regionų privalumas – tiesioginė komunikacija, tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose buvusiu sovietinio bloko šalyse, aktuali bendradarbiavimo kultūros stoka. Tai stabdo interaktyvaus mokymosi, leidžiančio ugdyti praktinio „žinojimo kaip“ (know-how), galimybes. Lietuvoje vangiai vyksta

bendradarbiavimas tarp įmonių (mieliau bendradarbiaujama su užsienio įmonėmis nei su to paties miesto ar regiono įmonėmis). Verslo partnerystės tik dabar pradėdamos kurti, bet jos neturi jokių tradicijų. Todėl svarbu kuo greičiau kurti inovatyvias aplinkas, įtraukiant kuo daugiau suinteresuotųjų. Tokie suinteresuotieji gali būti mažos ir vidutinės įmonės (jos sudaro didžiąją Lietuvos įmonių dalį, ir ypač svarbios regionuose), švietimo institucijos, viešosios valdžios organizacijos. Partnerystės ir tinklų tarp visų suinteresuotųjų kūrimas laikomas vienu iš svarbiausių besimokančių regionų sėkmės garantų. Regionų ekonomiką reikia plėtoti atsižvelgiant į regiono išteklius bei išryškinant regiono savitumą. Skatinant šalies regionų inovacinį aktyvumą, pradėti vykdyti 2 projektai, susiję su regioninių inovacijų strategijų parengimu. Tai strategijos, skatinančios iniciatyvas „iš apačios“, todėl tikimasi, kad įvairių institucijų – verslo, verslo ir inovacijų paramos, savivaldos ir valstybės valdžios – bendradarbiavimas, modernių technologijų diegimas ir naujų gaminių rinkoms kūrimas, prisidės prie regionų ir nacionalinės inovacijų plėtros, konkurencingumo didinimo (Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos: 2005).

Regionams teigiamą įtaką turėtų ES siūlomi „geros praktikos“ keitimosi metodai, kuriais dalinamasi patirtimi skatinant regionų plėtrą, ieškant jiems naujų būdų prisitaikyti prie pasaulinių pokyčių restruktūrizuojant vietos ekonomiką. Geriausių praktikų skleidimas gali vykti per mokymosi procesą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad besimokantys regionai Lietuvoje nesiplėtoja. Tai lemia silpnas socialinis kapitalas, dėl to vietos ir regionų lygmenyje interaktyvaus mokymosi, žinojimo sklaidos, inovatyvių aplinkų kūrimo galimybės ribotos. Valstybė neskatina galimybių vietos iniciatyvoms reikštis, nekuria planų specifiniams regionų ypatumams išryškinti. Dėl to ir toliau didėja socialinė atskirtis bei išlieka netolygi regionų plėtra.

4.3 Besimokančios ekonomikos kūrimas Lietuvoje

Besimokančioje ekonomikoje inovacijų politikos su sukurtomis inovacijų sistemomis užima ypač svarbią vietą, nes jos atskleidžia bendrą valstybių konkurencinį pranašumą globalioje aplinkoje ir sąlygoja ekonominį augimą. Pripažįstama, kad inovacijos ir

sėkmingas jų įgyvendinimas yra varančioji jėga, sąlygojanti nuolatinį ekonomikos augimą. Valstybės kuria nacionalines inovacijų politikas, sistemas, kad sukurtų konkurencinį pranašumą.

4.3.1. Inovacijų politika Lietuvoje

Nacionalinė inovacijų sistema Lietuvos Ilgalaikės ūkio raidos strategijoje suvokiama kaip įmonių, finansų rinkų, tyrimo ir studijų institucijų, konsultavimo paslaugų ir technologinių rinkų kooperavimo mechanizmas. Toje pačioje strategijoje iškeltas tikslas per artimiausius 7-10 metų sukurti veiksmingą nacionalinę inovacijų sistemą, garantuojančią palankias sąlygas mokslo ir gamybos integracijai, naujų technologijų bei veiklos metodų kūrimui ir sklaidai. Todėl praeis nemažai metų, kol iš tiesų pradės funkcionuoti inovacijų sistema. Dabartinė padėtis kelia susirūpinimą, nes Lietuvoje suvokiamas linijinis inovacijų sklaidos modelis (tyrimai - jų pritaikymas - vertės sukūrimas), tiesiogiai siejamas su MTEP, yra pasenęs. Linijinį modelį pasaulio praktikoje keičia interaktyvus sisteminis inovacijų sklaidos modelis, kuriame inovacijos kyla iš sudėtinių sąveikų tarp individų, organizacijų, aplinkos, ir kuris laikomas labiau socialiniu procesu. Manoma, kad efektyvus atsakas į padidėjusią konkurenciją gali būti didesnis bendradarbiavimas tarp įmonių besidalinant neišreikštiniu žinojimu ir gali pasireikšti technologiniais aljansais, verslo tinklų kūrimu. Inovacijų sistemos tampa vis labiau priklausomos nuo sėkmingai funkcionuojančių tinklų, apimančių kultūriniais ir instituciniais saitais susijusius veikėjus (įmones, valdžios institucijas, piliečius, asocijuotas struktūras), jų fiziniu ir socialiniu artumu, įgalinančio efektyvią žinių sklaidą (Jucevičius, 2004). Tačiau Lietuvoje interaktyvus sisteminis modelis dar nėra įgyvendinamas. Švietimo ir tyrimų institucijos veikia atskirai nuo verslo ir pramonės. Ypač menka verslo ir mokslo sektoriaus sąveika. Įmonės vangiai bendradarbiauja su universitetais, kitomis aukštojo mokslo institucijomis, ir nesiekia „išnaudoti“ mokslininkų verslo labui. Mokslininkai taip pat nepateikia priimtinių pasiūlymų verslui. Manoma, kad glaudesnį verslo ir mokslo visuomenės bendradarbiavimą gali skatinti mokslo ir technologijų parkai, verslo inkubatoriai, kitos inovacijų paramos infrastruktūros. Lietuvoje jau sukurta nemažai tokių paramos inovacijoms paslaugas atliekančių įstaigų: Lietuvos inovacijų centras (5 atstovybės Lietuvos regionuose), Mokslo ir technologijų parkai: Vilniaus Šiaurės miestelio technologijų parkas, Mokslo ir technologijų

parkas, Visorių IT Parkas, Kauno aukštųjų ir informacinių technologijų parkas, Klaipėdos mokslo ir technologijų parkas, Šiaulių universiteto parkas, Saulėtekio slėnio iniciatyva, Technopolio iniciatyva, Kauno regioninis inovacijų centras. Šios institucijos turėtų veikti kaip tarpininkai tarp mokslo ir verslo struktūrų, padėti komercializuoti mokslinius tyrimus, kurti verslo tinklus ir partnerystes. Visgi jų veikla yra pradinėje stadijoje, nes ji visų pirma nukreipta į jų pačių infrastruktūrų suformavimą, plėtrą, administracinių gebėjimų stiprinimą, techninės bazės, teikiamų paslaugų kokybės gerinimą (2005 m. lyginamoji Lietuvos mokslo ir technologijų parkų veiklos rodiklių analizė: 2005).

Lietuvoje turi būti sukurta vieninga inovacijų kūrimo ir jų diegimo sistema, kuri jungtų įmones, mokslinių tyrimų centrus, universitetus, konsultacines įmones ir kitas organizacijas. Pasaulio banko ekspertų vertinimu, Lietuvoje inovacijų sistema neveikia, nes nėra priemonių skatinti nuolatinės inovacijas ir padėti jas realizuoti. Inovacijos Lietuvoje suvokiamos pernelyg technologiškai, dėmesį sutelkiant informacijos technologijų plėtrai, o ne žmogiškajam ir socialiniam jų aspektui. Žmogiškieji išteklių ir jų kokybė šiuolaikinėje inovacijų politikoje laikomi svarbiais inovacijų plėtrą sąlygojančiais veiksniais. Iki šiol Lietuvoje per mažas dėmesys skiriamas žmogiškiems ištekliams ir kompetencijoms. Lietuvoje nėra plėtojamas požiūris, kad inovacijos – tai socialinis procesas, verslumo plėtra, kuri reiškiasi per įvairius žinojimo tinklus tarp suinteresuotųjų veikėjų.

ES valstybės nares skatina kurti tinklais pagrįstas inovacines sistemas, remti mažas ir vidutines įmones, kurti inovatyvias aplinkas. ES Komisija nustatė suminius inovatyvumo indeksus, pagal kuriuos Europos šalis suskirstė į keturias grupes: lyderiaujančios šalys (Suomija, Švedija, Vokietija), vidutinį lygį rodančios šalys (Prancūzija, Liuksemburgas, Airija, Didžioji Britanija, Nyderlandai, Belgija, Austrija, Italija), besivejančios šalys: (**Lietuva**, Slovėnija, Vengrija, Portugalija, Čekija, Latvija, Graikija, Kipras ir Malta) ir prarandančios augimo pagreitį šalys (Estija, Ispanija, Bulgarija, Lenkija, Slovakija, Rumunija ir Turkija). Lietuva priklauso besivejančių šalių grupei, tačiau ES ekspertų teigimu, Lietuvai prireiks apie 20 metų ES lygiui pasiekti. (European Innovation Scoreboard: 2005). Pagal inovacijų plėtrą, Lietuva paskutiniaus ES rodikliais užima tik 19-ąją vietą tarp 25 valstybių narių. Kaimynė Latvija užima tik 24 –ąją vietą, o Estija – 13-ąją vietą.

2004-2005 m. ES metinėje ataskaitoje dėl Lietuvos Inovacijų kryptų ir įvertinimo teigiama, kad Lietuvai labiausiai reikėtų plėtoti šias kryptis:

- vystyti modernius įgūdžius inovacijoms (didinti mokslo ir technikos studentų skaičių);
- kurti efektyvius mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros institucijų ir verslo sektoriaus ryšius (skatinti verslo struktūras daugiau investuoti į tyrimus);
- padidinti investicijų į MTEP lygį (Lisabonos strategijos tikslas valstybėms narėms iki 2010 m. į MTEP investuoti 3 proc. BVP);
- kurti patentavimo kultūrą (sukurti patentavimo konsultavimo tinklą, skatinant įmones ir mokslininkus patentuoti savo išradimus)

Net trys iš šių rekomendacijų susiję su žmogiškųjų išteklių veiklos skatinimu: įgūdžių vystymas, ryšiai tarp verslo ir mokslo aplinkos, patentavimo kultūros plėtra. Didžiausią iššūkį kelia inovacijų sistemoms būtino komponento – intelektualaus žmogiškojo kapitalo – mažėjimo tendencijos Lietuvoje. Nemažai kalbama apie „protų nutekėjimą“, kai geriausieji mokslininkai išvažiuoja dirbti į užsienį. Šią tendenciją įrodo ir statistika: 1997-2003 m. mokslininkų sumažėjo 1,5 proc. (mokslininkų mažėjo ir Slovakijoje, tuo tarpu kitose valstybėse mokslininkų skaičius didėjo (Vernickaitė, Veidas, 2005). Lietuvos valdžia deklaruoja suvokianti problemą, tačiau kol kas nesiima jokių priemonių šiai didžiulei problemai spręsti.

Lietuvoje, nagrinėjant inovacijų politiką ir jos galimybes, kaip vienas iš pagrindinių inovacijų šaltinių, vardijama aukštųjų technologijų plėtra. 2003 m. Vyriausybės patvirtintoje Aukštųjų technologijų plėtros programoje buvo numatyta plėtoti aukštasias technologijas, remiantis jau sukurtu mokslo potencialu, įvertinus kuriamų produktų konkurencingumą pasaulio rinkose. Prioritetinėmis aukštųjų technologijų plėtros sritimis pripažintos tos kryptys, kurias Lietuva vykdytų mokslinių tyrimų pagrindu, t.y. kurių technologijų plėtrai reikia mokslinio potencialo. Buvo pasirinktos biotechnologijos, mechatronikos, lazerių technologijos, informacinės technologijos, nanotechnologijos ir elektronikos šakos – tai Lietuvoje taip vadinamo „proveržio“ kryptys. Šios pramonės įmonės jau gamina kai kuriuos pasaulio rinkoje konkurencingus aukštųjų technologijų gaminius, tačiau jų gamybos mastai nėra pakankami valstybės konkurencingumui užtikrinti.

Todėl inovacijų politika neturi apsiriboti tik aukštųjų technologijų pramonės sritimis: inovacijas gali kurti ir tradiciniai stiprūs pramonės sektoriai (medienos ir baldų, tekstilės, mašinų pramonė). Svarbiausia ne tik atnaujinti technologijas, bet ir kurti įtinkintas sąveikas

tarp suinteresuotųjų, bei didinti žmogiškųjų išteklių potencialą, keliant darbuotojų kvalifikaciją ir rengiant jų mokymus.

Apibendrinant Lietuvos inovacijų politiką, galima išskirti didelius politikos įgyvendinimo trūkumus – žmogiškųjų išteklių neskatinimas, linijinio inovacijų sklaidos modelio taikymas vietoj interaktyviu mokymusi paremtų tinklų kūrimo. Lietuva turėtų susirūpinti „protų nutekėjimo“ problema, o taip pat plėsti ryšius tarp verslo ir mokslo aplinkos, kurti patentavimo kultūrą. Lietuvos inovacijų politikai trūksta ir įžvalgos, nesugebant išskirti galimą konkurencinį pranašumą garantuojančių sričių.

Inovacijų politika glaudžiai siejasi su moksliniais tyrimais ir eksperimentine plėtra, todėl labai svarbu nustatyti jų padėtį Lietuvoje.

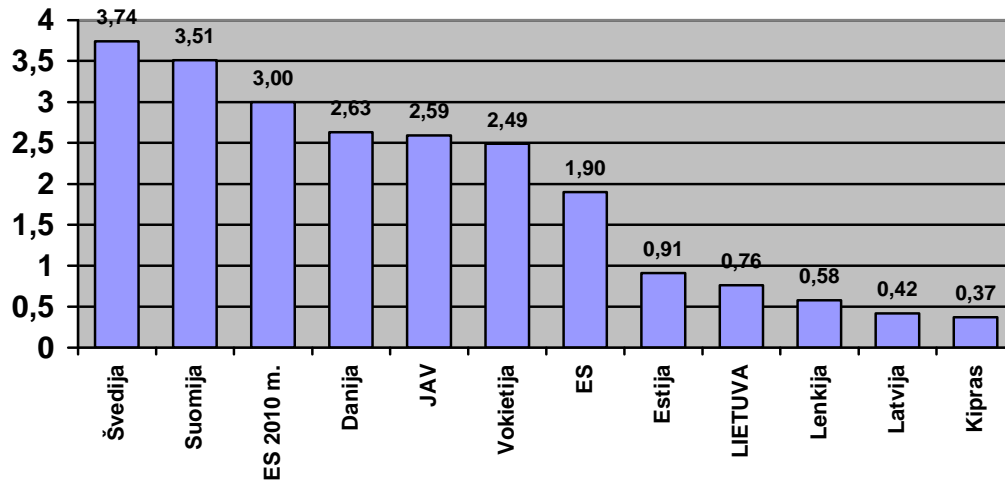
4.3.2. Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra

ES Lisabonos strategijoje įsipareigojo iki 2010 m. moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai skirti 3 proc. BVP. Taip valstybės narės buvo paragintos daugiau investuoti į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (MTEP). MTEP Lisabonos strategijoje išskirta kaip viena iš svarbiausių kryptių kurti žinojimu pagrįstą ekonomiką. Tačiau praėjus pusei termino Lisabonos strategijai įgyvendinti, yra aišku, kad valstybės narės (išskyrus Suomiją ir Švediją) nepaisė šio raginimo ir MTEP teskyrė mažą dalį BVP lėšų. Barselonos viršūnių tarybos susitikime 2003 m. buvo pakartotas siekis į mokslinius tyrimus investuoti 3 proc. BVP., iš kurių du trečdalius sudarytų verslo finansuojama dalis. Taip turėtų sumažėti valstybinis MTEP finansavimas, į bendrą sistemą plačiau įtraukiant verslo struktūras. (2 priede pateikiama 2004 m. ES ir pasaulio šalių investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą)

Žvelgiant į statistiką, ir lyginant ES, jos atskirų valstybių narių ir ES pagrindinių konkurenčių JAV ir Japonijos, investicijas į MTEP, pastebimi skirtumai.

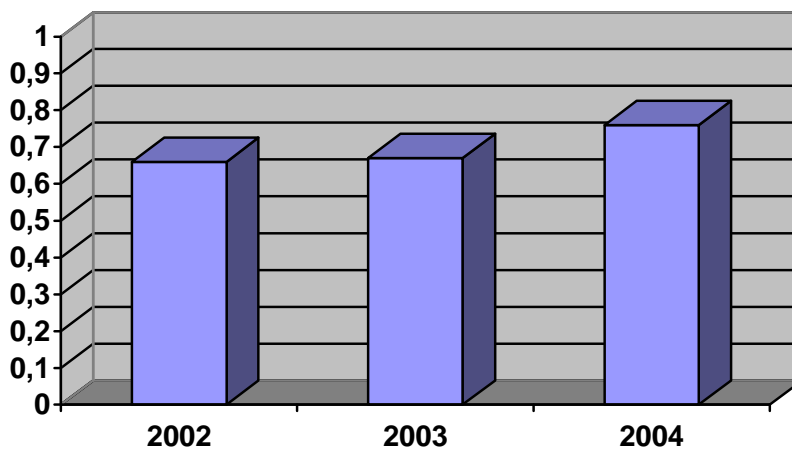
4 grafikas. Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtrai 2004 m. skiriama BVP lėšų dalis, proc.

Šaltinis: EUROSTAT, 2005

Šiuo metu MTEP skiriamas ES vidurkis - apie 1,9 proc. BVP, o ES pagrindinės konkurentės JAV – 2,59 proc. MTEP finansuoti Lietuva 2004 m. išleido 473 mln. Lt arba tik 0,76 proc. valstybės BVP. Statistika rodo, kad Lietuvoje biudžetinis MTEP finansavimas didėja, tačiau ypač mažais tempais.

3 grafikas. Lietuvos investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, % nuo BVP

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2006

Lėšos, skirtos MTEP iš Lietuvos biudžeto, sudaro tik nedidelę dalį BVP proc. (2002 m. – 0,66 proc., 2003 m. - 0,67 proc., 2004 m. – 0,76 proc.) Statistika rodo, kad Lietuva didina biudžeto lėšas, skirtas MTEP, tačiau šį finansavimą iki 2010 m. valstybė dar turi padidinti apie 4 kartus, kad įgyvendintų Lisabonos strategijoje iškeltus uždavinius.

Šiandien akcentuojama, kad mokslinių tyrimų sistema turi būti orientuota į praktiką. Todėl mokslinių tyrimų programos vakarų pasaulyje vis dažniau tampa privataus sektoriaus dalimi. Verslo sektoriaus atstovai įsitraukia ir finansuoja mokslinių tyrimų programas. ES taip pat skatina padidinti verslo struktūrų investavimą į MTEP. Deja, Lietuvoje nėra sistemos skatinti verslo struktūras investuoti į MTEP. EUROSTAT duomenimis, verslo struktūros Lietuvoje 2003 m. finansavo 16,7 proc. visų tyrimų ir plėtros išlaidų. Tai labai maža dalis palyginus su ES vidurkiu (54 proc.) ir Suomijos rodikliu (70 proc.). Lietuvos verslas turės padidinti investicijas į tyrimus net 15-20 kartų iki 2010 m. siekiant Barselonoje įtvirtintų tikslų – siekti, kad verslo struktūrų lėšos MTEP sudarytų 2/3 visų valstybės investicijų į MTEP. Deja, verslas nesinaudoja mokslinių tyrimų rezultatais, nes mokslinių tyrimų kryptys menkai susijusios su verslo plėtra ir poreikiais (Lietuvos ilgalaikės raidos strategija, 2002).

Statistikos departamento duomenimis, Lietuvos verslo sektoriuje MTEP vykdo apie 400 tyrėjų, tarpe jų tik apie 50 mokslininkų. 2002 m. didžiausia tyrėjų dalis (66,2 proc.) buvo aukštojo mokslo sektoriuje. Valstybiniame sektoriuje dirbo 29,6 proc. visų tyrėjų, o verslo sektoriuje – 4,2 proc. (Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra Lietuvoje. Žinynas: 2003). Taigi tik maža dalis mokslininkų ir tyrėjų dirba verslo sektoriuje: dauguma jų dirba uždareme aukštojo mokslo sektoriuje, ir ryšiai su verslo pasauliu riboti.

MTEP produktyvumo lygį parodo Europos Patentų Biuro (EPO) užregistruotų patentų skaičius milijonui gyventojų. Tuo tarpu Lietuvoje EPO patentų skaičius tesiekia 2,59 patentų vienam milijonui gyventojų (palyginimui – Suomijai – 310 patentų, ES-25 vidurkis – 133,59 patentų (Lietuvos inovacijų politikos ir pagrindinių jos nuostatų įgyvendinimo studija: 2005). Tai parodo Lietuvos žemą patentavimo kultūrą (dėl pasyvios valstybės patentų politikos, neskatinant tarptautinio patentavimo), kurią ES išskyrė kaip vieną iš būtinų plėtoti kryptį, šalies pajėgumą dalyvauti technologijų kūrimo veiklose tarptautiniu mastu. Patentų rodiklių padidinimą gali ir sąlygoti didesnės investicijos į MTEP.

Įstojusi į ES Lietuva įgijo galimybę naudotis struktūriniais fondais, skirtais MTEP vystyti. Tai turėjo paskatinti Lietuvą surasti stipriausias savo ekonomikos vietas ir tinkamai

išnaudoti didžiausią augimo potencialą turinčias ūkio kryptis, kurios padėtų įsitvirtinti bendrojoje Europos rinkoje (Butkus: 2005). Tačiau nors iš ES struktūrinių fondų buvo pasinaudota nedidele ES fondų dalimi, visgi didėja mokslo sektoriaus aktyvumas įsitraukti į bendrąsias ES mokslinių tyrimų programas ir išnaudoti ES finansavimo šaltinius

Galima teigti, kad Lietuva, nors ir didindama MTEP finansavimo tempus, labai atsilieka nuo ES vidurkio ir ES tikslo – 2010 m. moksliniams tyrimams skirti 3 proc. BVP lėšų. Geresnius statistinius rezultatus gali parodyti intensyvesnis verslo sektoriaus dalyvavimas MTEP. Be to, didžiulė problema yra mokslininkų skaičiaus mažėjimas, mokslo ir verslo nebendradarbiavimas vystant mokslinius tyrimus, konkrečių sprendimų nepriėmimas.

IŠVADOS

Šiame darbe, besimokančios visuomenės koncepciją analizuojant aukštojo mokslo, mokymosi visą gyvenimą, besimokančių regionų ir besimokančios ekonomikos aspektais, įvertinti svarbiausi dabartinės Lietuvos ypatumai ir problemos, neleidžiantys efektyviai plėtoti besimokančios visuomenės.

Darbe atskleista keletas problemų, trukdančių plėtoti Lietuvos besimokančią visuomenę:

- pirma, problemos aukštojo mokslo sistemoje: masiškai augant aukštojo mokslo siekiančiųjų skaičiui, Lietuvos universitetai, nereaguodami į pokyčius, išlieka uždromis institucijomis, mažai bendradarbiauja su išoriniais partneriais, verslo pasauliu, o tai nulemia nesugebėjimą absolventams perduoti pasaulinei rinkai reikalingų praktinių žinių, įgūdžių, kompetencijų, ir sąlygoja nepakankamai nekokybišką ir neefektyvą aukštąjį mokslą, siekiant padidinti valstybės konkurencingumą;
- antra, žemas mokymosi visą gyvenimą rodiklis atskleidžia, kad Lietuvoje trūksta mokymosi visą gyvenimą skatinimo kaip sąlygos nuolatiniam darbingumui užtikrinti, išlaikant aukštą kvalifikaciją ir gerus įgūdžius. Valstybės reguliuojamo formalaus mokslo vyravimas valstybėje stabdo neformalaus ir informalaus mokymosi raidą. Pagerinti mokymosi visą gyvenimą raidą gali mokslo ir švietimo sistemos reforma, darbdavių skatinimas plėsti darbuotojų mokymus, suaugusiųjų motyvacijos mokytis didinimas, pilietinės visuomenės stiprinimas;
- trečia, dėl emigracijos iš Lietuvos regionų nyksta žmogiškųjų išteklių potencialas. Dėl silpno socialinio kapitalo ir dėl bendradarbiavimo kultūros stokos besimokančių regionų kūrimo perspektyvos išlieka ribotos ir neaiškios, nes nėra skatinamos interaktyvaus mokymosi, bendruomenių kompetencijų, inovatyvių aplinkų kūrimo galimybės. Nekuriamos strategijos regionų privalumams išryškinti;
- ketvirta, naudodama pasenusį linijinį inovacijų sklaidos modelį, Lietuva neturi konkrečių inovacijos sistemos įžvalgų, neakcentuoja žmogiškųjų išteklių svarbos, neskatina bendradarbiavimo tarp įvairių suinteresuotų grupių, ypač tarp verslo ir mokslo sektorių;

- penkta, nepakankamas BVP lėšų skyrimas moksliniams tyrimams ir verslo struktūrų menkas tyrimų finansavimas gali lemti, kad Lietuva ne tik neįgyvendins Lisabonos strategijos tikslų, bet ir nekurs technologine pažanga garantuoto konkurencinio pranašumo. „Protų nutekėjimas“ dėl atsainios valstybės politikos gali turėti neigiamų pasekmių bendrai mokslo raidai.

Nors Lietuva numato atvirą, išsilavinusią, besimokančią visuomenę ES žinojimo visuomenės kontekste, tačiau nepriimant konkrečių veiksnių planų ir nekuriant programų, tokia visuomenės vizija išlieka idealistinė. Lietuva, kaip ES narė, turėtų paisyti ES rekomendacijų, kurios šiuo metu akcentuoja inovacijų sistemų plėtrą, ypač išskiriant regioninę dimensiją, MTEP finansavimą, mokymosi visą gyvenimą svarbą, mokymąsi darbo vietoje. Efektyviau naudodama ES struktūrinių fondų paramą, Lietuva turėtų plėtoti žmogiškuosius išteklius.

Suomijos atvejo analizė atskleidė, kad Suomija į mokymosi procesus įtraukia plačius gyventojų sluoksnius: efektyviai išnaudoja regionus, skatina inovatyvių aplinkų darbo vietoje plėtrą, bendradarbiavimą tarp įvairių sektorių, ypač mokslo ir verslo aplinkų.

Galima įvardinti keletą Lietuvoje stebimų tendencijų:

- išlaikant esamą MTEP finansavimo didinimo tempą, Lietuva nesugebės įvykdyti Lisabonos strategijos uždavinių moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai iki 2010 m. skirti 3 proc. BVP;
- 2005 m. Lietuva smuktelėjo pasaulio valstybių konkurencingumo sąrašė, ir tai gali tęstis ateityje, jei šalyje nebus efektyviai investuojama į žmogiškąjį kapitalą, jei nebus plėtojama inovacijų sistema, įtvirtinta žinojimo tinklais, bei paremta aktyviu bendradarbiavimu tarp visų suinteresuotųjų;
- į socialinę gerovę orientuota valdžios politika nesuteikia pagrindo manyti, kad artimiausiais metais žinojimo visuomenei bus skirtas prioritetas dėmesys.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Annual Innovation Policy Trends and Appraisal Report. Lithuania 2004-2005. Annual European Trend Chart on Innovation. European Commission, Enterprise Directorate General (www.cordis.lu/trendchart).

Antikainen, A.(Editor). *Transforming a learning society. The Case of Finland*, Bern: Peter Lang, pp.73-99, 2005

Augustinaitis, A. *Valdymo kaitos kryptys žinių visuomenėje*. - Informacijos mokslai. 2005 (33) p. 12.

Augustinaitis, A. Pranešimas „Žinių įmonės Lietuvoje“ skaitytas Žinių ekonomikos forumo renginyje „Žinių ekonomikos įmonė 2004“ (Lietuvos Respublikos Prezidentūra, 2004-09-16); www.ltu.lt/padaliniai/FAKULTETAI/vvf/zvvi/dokumentai/A.Augustinaicio%20pranesimas.doc, 2005-11-15.

Bagdzevičienė R., Vasiliauskaitė J. *Valstybės ir regionų vaidmuo inovacijų sklaidos procese*; www.lrti.lt/veikla/RP_ValReqVaid.doc, 2005-12-07.

Balzat M., Christensen, J.L. *How national are national innovation systems?* Paper presented for the DRUID Academy's Winter Conference on Innovation, Growth and Industrial Dynamics Hotel Comwell Rebild Bakker Aalborg, Denmark January 22- 24, 2004; <http://www.druid.dk/conferences/winter2004/Papers/Balzat.pdf> , 2005-10-21.

Bowl, M. *The learning society? Researching the rethoric*. – British Educational research journal, Vol. 28, No. 4, 2002.

Bryson, J. R. *Knowledge, Space, Economy*. Florence, KY, USA: Routledge, 2000. 328 p.

Butkus, E. *Kodėl mokslo prioritetas tik deklaruojamas?* - Pranešimas konferencijoje „Lietuvos prioritetai ir Europos Sąjungos struktūriniai fondai“ 2003 10 26; www.gunsi.lt/failai/1068405544.ppt, 2005-12-13

Conceição P., Gibson, D.V., Heitor, M.V., Sirilli, G. *Beyond the digital economy: a perspective on innovation for the learning society*. Technological Forecasting and Social Change, Vol. 67 (2), 2000.

Conceicao, P., Heitor M. V. *Knowledge interaction towards inclusive learning: Promoting systems of innovation and competence building*. - Technological Forecasting & Social Change, Vol. 69, 2002, p. 641–651.

Cooke, P. *Regional innovation systems, clusters and knowledge economy*. - Industrial and corporate change. Vol. 10. No. 4, 2001.

Darbo ir socialinių tyrimų institutas. „Aukštųjų mokyklų absolventų konkurencingumas darbo rinkoje darbo jėgos pasiūlos ir paklausos kontekste (darbdavių ir absolventų apklausos duomenimis)“ 2004 m.; www.mokslas.lt/content/misc/studijos/tyrimai/2004.pdf , 2005-12-12

Darbo rinkos informacija;

http://www.ldb.lt/eures/index.aspx/lt/darbo_rinkos_informacija/?menu_id=225 2006-01-06

Dassen-Housen, P. *Responding to the Global Challenges: Regional Entrepreneurship within the Change Society*. - *AI & Society* (2002) 16:188–209.

Deem, R. *Globalisation, New Managerialism, Academic Capitalism and Entrepreneurialism in Universities: is the local dimension still important?* - *Comparative Education*. Vol. 37, No. 1, 2001, p. 7-20.

Duke, C. *The morning after the millennium: building the long-haul learning university*. - *International Journal of Lifelong Education*, Vol. 21, No. 1 (January-February 2002) p. 24-36.

Duke, C. *Networks and Managerialism: field-testing competing paradigms*. - *Journal of Higher Education Policy and Management*, Vol. 23, No. 1, 2001. p. 103-118

Economic Geography of Higher Education : Knowledge Infrastructure and Learning Regions (eBook). Routledge Studies in Business Organization and Networks: New York Taylor & Francis, 2003.

Edwards, R. (Editor). *Supporting Lifelong Learning: Making Policy Work (Volume 3)*. London, , GBR: Routledge Falmer, 2002. p 31.

Edwards, R., Ranson, S., Strain, M. *Reflexivity: towards a theory of lifelong learning*. - *International Journal of Lifelong education*. Vol. 21, No. 6 (November-December 2002), p. 525-536.

EU presidency Conference. *Adaptability and Adjustment to change in the workplace*. Background paper prepared by the national Centre for partnership and Performance and the European Foundation for the improvement of Living and Working Conditions in conjunction with the Department of Enterprise, Trade and Employment. www.eu2004.ie.

European policy centre. Working paper No.20. *The Nordic model: A recipe for European success?* September, 2005; www.theepc.be , 2005-11-16

European Commission of the Communities. *Memorandum for lifelong learning*, 2000. SEC (2000) 1832; <http://www.bolognaberlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf> , 2005-12-15

European Innovation Scoreboard: 2005; <http://trendchart.cordis.lu/scoreboards/scoreboard2005/> , 2006-01-13

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK). *Nuomonė dėl Europos pramoninių rajonų ir naujų žinių tinklų*. OL C 255, 2005-10-14.

Faktų suvestinė: žmonių išteklių plėtra ir mokymasis visą gyvenimą Lietuvoje. Profesinio mokymo informacinė tarnyba, remiant Europos mokymo fondui, 2003.

French, S. *Rescaling the economic geography of knowledge and information: constructing life assurance markets*. - *Geoforum* 31 (2000) p. 101-119.

Goddard, J. *Institutional Management and engagement with the knowledge society*. - *Higher education management and Policy*. Vol. 17, Article Nr. 2. OECD 2005.

Green, A. *The many faces of lifelong learning: recent education policy trends in Europe*. – *Journal of education policy*, 2002, Vol. 17, No. 6, p. 611-626

Guile, D. *Skill and work experience in the European knowledge economy*. - Journal of education and work. Vol. 15, No. 3, 2002, p.251-276.

Gwee, M. *Lifelong Learning: Continuous 'Nourishment' for the Mind*. - Lifelong learning. August 2005, Vol. 8, No. 5; <http://www.cdtl.nus.edu.sg/brief/V8n5/sec2.htm>, 2005-12-14.

Hager, P. *Lifelong learning in the workplace? Challenges and issues*.- Journal of Workplace Learning Vol. 16, No. 1/2, 2004. p. 22-32.

Härkönen, E. *Lost in the Knowledge Society ? – A Knowledge Society Strategy for Southwest Finland*; http://www.internetix.fi/futuralehti/2002_2/02_2_127-131.pdf , 2005-11-15

Jarvis, P. *Globalisation, the Learning society and comparative education*. - Comparative Education Volume 36, No. 3 2000, pp.343-355

Jucevičius, G. *Besimokančio miesto kūrimą sąlygojantys veiksniai ir prielaidos*. - Socialiniai mokslai. 2004, Nr. 4.

Kaiser, R. ir Prange, H. *Missing the Lisbon Target? Multi-Level Innovation and EU Policy Coordination*. – Journal of Public Policy, Vol. 25, No. 2, 2005, p. 241–263.

Kok, W. Partneriai ir pilietinė Lisabonos strategijos aukšto lygio grupės ataskaita, 2004 m. lapkričio mėn; http://www.zef.lt/nextgen/veikla_tyrimai.php , 2005-12-17

Komisijos personalo darbinis dokumentas kuriant Europos kvalifikacijų sąrangą mokymuisi visą gyvenimą; SEC (2005) 957; www.leonardo.it/get.php?f.643, 2006-01-07

Lietuvos inovacijų politikos ir pagrindinių jos nuostatų įgyvendinimo studija. Taikomasis mokslo tyrimo darbas, Vilnius/Kaunas, 2005; www.ukmin.lt , 2006-01-07

Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros planas 2006-2010; www.mokslas.lt/content/documents/projects/project_lrv/project_lrv866.doc , 2006-01-15

Lietuvos Mokslo tarybos darbo grupės ataskaita: *Lietuvos galimybės ir būtini darbai siekiant ES Lisabonos strategijoje užsibrėžto tikslo – 2010 metais moksliniams tyrimams finansuoti naudoti iki 3% BVP*. 2005

Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija. Valstybės Žinios, 2002, Nr. 60–2424.

Lifelong Learning: the contribution of education systems in the Member States of the European Union; http://www.eurydice.org/Doc_intermediaires/descriptions/en/thematic%20reports/Lifelong/LLL-EN.pdf, 2005-12-11

Lisabonos Europos Vadovų Tarybos išvados: 2000; www.bologna-berlin2003.de/pdf/PRESIDENCY_CONCLUSIONS_Lissabon.pdf , 2005-12-07

Lloyd, C., Payne, J. *What is the „High skills“ society? Some reflections on current Academic and Policy debates in the UK.* - Policy studies, Vol. 24, No. 2/3, June 2003. p.115.

Lundvall, B.A., Johnson, B., Andersen, E.A., Dalum, B. *National systems of production, innovation and competence building*. - Research Policy 31 (2002) 213-231.

MacLeod, G. *The learning region in an age of austerity: capitalizing on knowledge*. - Geoforum 31 (2000) p. 219-236

Medaiskas (grupės vadovas). *Socialinės apsaugos plėtotės ir užimtumo ekonominių veiksmų strategija*. www.ukmin.lt , 2006-01-07

Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija ir jos įgyvendinimo veiksmų planas. - Valstybės žinios, 2004, Nr. 56-1957.

Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra Lietuvoje. Žinynas, 2003;
<http://www.mokslas.lt/content/misc/mtep/zinynas.pdf> 2006-01-03

Moseley, M., J. *Innovation and Rural Development: Some Lessons from Britain and Western Europe*. - Planning Practice & Research, Vol. 15, No. 1/2, 2000, p. 95–115.

Nyhan, B. *Learning regions and knowledge development in a European context*. - Presentation at the International conference on Lithuanian Knowledge towards global competitiveness: Lisbon strategy relaunched; <http://conf2005.zef.lt/presentations.php> 2006-01-09.

Pačauskaitė, A. Pajudinti universitetus. Verslo žinios. 2005 m. gruodžio 5 d. Nr. 234 (2138)

Payne, J., Keep, E. *Revisiting the Nordic Approaches to Work Reorganization and Job Redesign: Lessons for UK skills policy*. - Policy Studies, Vol. 24, No 4, 2003. p. 214

Pasaulio banko ataskaita „Lietuva. Siekiant žinių ekonomikos“, 2003.

Pocius, A. *Aukštąjį išsilavinimą turinčių bei jo siekiančių asmenų padėties darbo rinkoje įvertinimas*. Lietuvos Statistikos darbai. 2005/I (42) p. 29

Porter, M. F. *The Competitive Advantage of Nations*. - London: Macmillan, 1990.

Povilaitytė, E. Vilkaviškiečių pulkelis kibo į mokslus. - Verslo žinios, 2006 m. sausio 6 d., Nr. 4 (2159)

Reeve, F. (Editor). *Supporting Lifelong Learning : Organizing Learning (Volume 2)*. Florence, KY, USA: Routledge, 2001. p. 295

Rubenson, K. *Lifelong Learning for All: Challenges and Limitations of Public Policy*;
http://www.oise.utoronto.ca/CASAE/cnf2002/2002_Papers/rubenson2002w.pdf, 2005-10-21.

Simpson, L., Wood, L., Daws, L. *Community capacity building. Starting with people not projects*. - Community Development Journal, Vol. 38, No. 4, October 2003 pp. 277–286.

Stahl, T. *Regional development networks in Europe*. - Agora XI. CEDEFOP panorama series;
www.trainingvillage.gr/etv/publication/download/panorama_5140_en.pdf 2005-11-14

Suurla, R., Markkula, M., Mustavarvi, O. *Developing and implementing knowledge management in the parliament of Finland*. Helsinki, Finland, 2002.

Totoraitis, R. Suaugusiųjų švietimo plėtra Lietuvoje: dabartis ir perspektyva. Pranešimas Konferencijoje. 2005; www.socrates.lt/data_it/downloads/RicardasTotoraitis.ppt , 2005-12-13

Valstybės ilgalaikė raidos strategija. – Valstybės Žinios, 2002, Nr. 113-5029

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatai. Vilnius, 2003.

Vernickaitė, A. *Rakto nuo europinių pinigų skrynios dar nerado.*- Veidas. 2005-12-08 Nr. 49.

Verslo žinios. Informacija „Kaimiškosios bendruomenės tariausi dėl lėšų“, 2005 m. gruodžio 30 d., Nr. 251 (2155)

Vyriausybės Nutarimas dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos: 2005. 2005 m. lapkričio 22 d. Nr. 1270.

Vološčiuk, I., Rimkutė, J., Driskiuvienė A., Motiekaitienė, V. Regioninė raida: tendencijos ir problemos. ES paramos įgyvendinimas. Žmogaus socialinės raidos tyrimų centras; www.starkeviciute.lt/files/final%20studija.doc 2006-01-02

Wolfe, D. A. and Gertler M. S. *Globalization and Economic Restructuring in Ontario: From Industrial Heartland to Learning Region?*. - European Planning Studies, Vol. 9, No. 5, 2001. p.575-592.

Zook, M. G. *The Knowledge Brokers: Venture Capitalists, Tacit Knowledge and Regional Development*. International Journal of Urban and Regional Research. Volume 28.3 September 2004 621-41.

2005 metų lyginamoji Lietuvos mokslo ir technologijų parkų veiklos rodiklių analizė; <http://www.ukmin.lt/index.php/lt/pramoneirverslas/inovacijostehnologijos/mokytydarbai/>, 2005-12-07

Pagrindinės naudotos internetinės svetainės

European Union - <http://europa.eu.int/>

EUROSTAT - <http://europa.eu.int/comm/eurostat/>

Ūkio ministerija – www.ukmin.lt

Švietimo ir mokslo ministerija – www.smm.lt

Lietuvos statistikos departamentas - <http://www.std.lt>

Informacinės visuomenės plėtros komitetas - <http://www.ivpk.lt>

Žinių ekonomikos forumas - <http://www.zef.lt>

Bernardinai – <http://bernardinai.lt>

CEDEFOP - www.cedefop.eu.int/

CORDIS - www.cordis.lu/scoreboard/

Pilietinės visuomenės institutas – www.civitas.lt

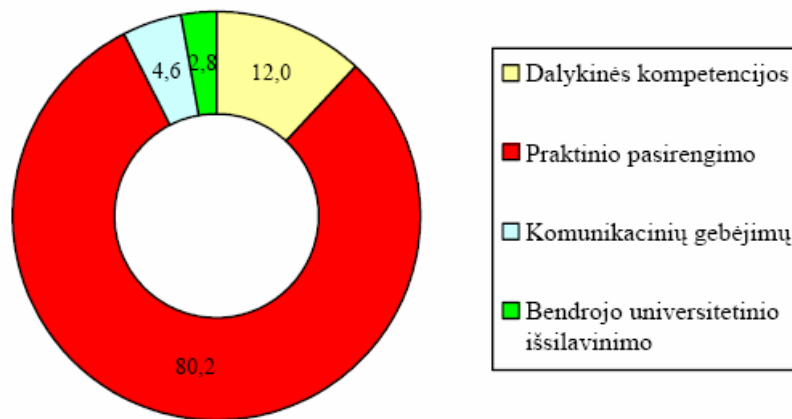
PRIEDAI

1 PRIEDAS

2004 m. Darbo ir socialinių tyrimų instituto tyrimas „Aukštųjų mokyklų absolventų konkurencingumas darbo rinkoje darbo jėgos pasiūlos ir paklausos kontekste (darbdavių ir absolventų apklausos duomenimis)

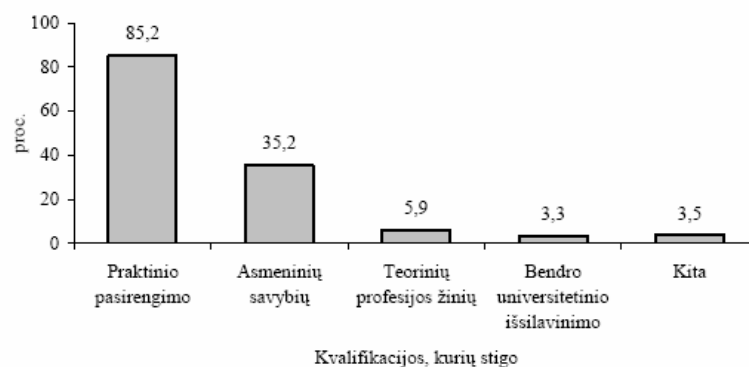
Absolventų nuomonė:

Absolventų nuomonės apie tai, ko jiems labiausiai stinga pasirengimo profesinei veiklai požiūriu (%)

Darbdavių nuomonė:

Kvalifikacijos, kurių stigo 1996-2003 m. įdarbintiems aukštųjų mokyklų absolventams, subjektyviais darbdavių vertinimais (proc.)

2 PRIEDAS

ES investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą 2001 - 2004 m. (proc.)

	Investicijų dalis nuo BVP 2001 m.	Investicijų dalis nuo BVP 2003 m.	Investicijų dalis nuo BVP 2004 m.	Vidutinis metinis prieaugis realia verte, 2001-2004 m.	Verslo sektoriaus investicijų dalis, 2003 m.
EU25	1,93	1,92	1,90	1,3	54,3
Belgija	2,17	1,92	1,93	-2,3	60,3
Čekija	1,22	1,26	1,28	4,5	51,5
Danija	2,40	2,59	2,63	4,3	61,3
Vokietija	2,46	2,52	2,49	0,8	66,3
Estija	0,73	0,82	0,91	15,6	33,0
Graikija	0,64	0,62	0,58	1,1	30,7
Ispanija	0,92	1,05	-	10,2	48,4
Prancūzija	2,20	2,18	2,16	0,9	50,8
Airija	1,12	1,16	1,20	7,3	59,1
Italija	1,11	1,14	-	1,3	-
Kipras	0,26	0,35	0,37	15,2	19,8
Latvija	0,41	0,38	0,42	8,6	33,2
LIETUVA	0,68	0,68	0,76	12,2	16,7
Liuksemburgas	-	1,78	-	3,6	80,4
Vengrija	0,95	0,95	0,89	1,5	30,7
Malta	-	0,27	0,29	1,4	18,6
Nyderlandai	1,81	1,76	1,77	-0,1	50,9
Austrija	2,04	2,19	2,26	5,1	43,9
Lenkija	0,64	0,56	0,58	0,4	30,3
Portugalija	0,85	0,78	-	-4,3	31,7
Slovėnija	1,56	1,54	1,61	4,6	59,3
Slovakija	0,64	0,58	0,53	-1,8	45,1
Suomija	3,38	3,48	3,51	4,0	70,0
Švedija	4,27	3,98	3,74	-2,1	65,0
Didžioji Britanija	1,89	1,88	-	2,2	43,9
Bulgarija	0,47	0,50	0,51	8,2	26,8
Kroatija	-	1,14	-	6,7	42,1
Rumunija	0,39	0,40	0,40	-	45,4
Turkija	0,72	0,66	-	-1,0	41,3
Islandija	3,08	2,97	3,01	1,7	43,9
Norvegija	1,60	1,75	-	5,2	49,2
Kinija	1,07	1,31	-	-	60,1
Japonija	3,07	3,15	-	1,8	74,5
JAV	2,71	2,59	2,59	-0,1	63,1

Šaltinis: Eurostat